Davor MUNDA

TIPOLOŠKA ANALIZA ULOMAKA PRAPOVIJESNE KERAMIKE IZ VRSARA

TYPOLOGICAL ANALYSIS OF PREHISTORIC POTSHERDS RECOVERED IN VRSAR

Davor Munda
Zavičajni muzej Poreštine
davor.munda@muzejporec.hr

UDK 902.01:903.23(497.5Vrsar)"634/636"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 5. 5. 2025.
Odobreno: 4. 7. 2025.

Davor Munda
The Museum of the Poreč Territory
davor.munda@muzejporec.hr

UDC 902.01:903.23(497.5Vrsar)"634/636"
Original scientific paper
Received: 5 May 2025
Approved: 4 July 2025

Uzvisina na kojoj se danas nalazi naselje Vrsar pokazuje sve tipične karakteristike gradinskih naseobina prisutnih na istarskom poluotoku tijekom brončanog i željeznog doba. Krajem siječnja 2012. godine, tijekom manjeg arheološkog nadzora na južnim padinama brežuljka, prikupljeni su brojni ulomci prapovijesne keramike. Njihova tipološka analiza, koja je predmet ovog rada, upućuje na zaključak da je već krajem ranog brončanog doba na vrsarskom uzvišenju postojala utvrđena prapovijesna gradina.

KLJUČNE RIJEČI: *Istra; Vrsar; gradinsko naselje; brončano doba; tipologija; ulomci keramike*

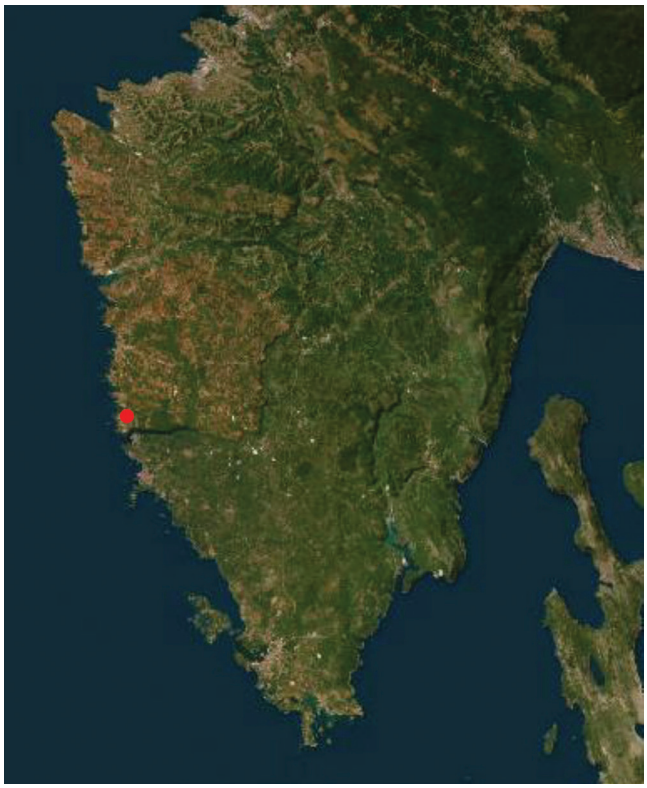
The elevation upon which Vrsar now stands exhibits all the typical characteristics of Bronze and Iron Age hillfort settlements across the Istrian peninsula. A significant number of sherds of prehistoric pottery were collected in the course of small-scale archaeological supervision work performed at a site on the south slope of the Vrsar hill late in January of 2012. The typological analysis of these potsherds discussed here points to the presence of a fortified prehistoric hillfort on the Vrsar elevation by the latter part of the Early Bronze Age.

KEY WORDS: *Istria; Vrsar; hillfort settlement; Bronze Age; typology; potsherds*

UVOD

Vrsar je ime malog mjesta i istoimene općine na zapadnoj obali Istre. Jezgra prvobitnog naselja smještena je na padinama malog brežuljka uz more (kota 53 m) te se nalazi svega 3 km sjeverno od ušća Limskog zaljeva. Zapadno od vrha naselja, s izvrsnom preglednošću nad okolnim prostorom, prostire se kamenolom Montraker te veća uvala koju štiti otočić Sv. Juraj i u kojoj je danas vrsarska luka. Od starogradske jezgre na uzvisini, na čijem se vrhu danas nalazi župna crkva sv. Martina iz 1935. godine i ostaci srednjovjekovnog kaštela porečkih biskupa, vrsarsko se naselje tijekom 19. stoljeća proširilo i izvan povijesnih gradskih bedema (Milotić 2013).

Zbog geomorfoloških karakteristika i reljefne strukture krajolika, koji je blago valovit i u kojemu se manja uzvišenja izmjenjuju sa zaravnjenim dijelovima, na području današnje općine Vrsar već su krajem 19. i početkom 20. stoljeća prepoznati ostaci brojnih prapovijesnih gradinskih naselja. Većinu danas poznatih gradina na Vrsarštini zabilježio je već Carlo de Marchesetti u svojem čuvenom djelu iz 1903. godine *I castellieri dell'Istria e della regione Giulia* (Marchesetti 1903, 99, 115). Osim njega, rekognosciranja ovog dijela Istre provodili su brojni drugi arheolozi, među kojima

Sl. 1 Položaj Vrsara na istarskom poluotoku.
Fig. 1 Vrsar on the Istrian peninsula.

INTRODUCTION

Vrsar is a small settlement and the administrative hub of the Vrsar municipality, located on Istria's west coast. The core of the earliest settlement is situated on the slopes of a small hill facing the sea (elevation 43 metres), just three kilometres to the north of the mouth of the Lim ria. The Montraker quarry lies to the west of the high point of the settlement, with excellent views of the surrounding terrain, as does a broad cove, to this day the town's harbour, protected by the Sveti Juraj islet. In the course of the 19th c., the settlement spread beyond the city walls of the ancient hilltop core—the site of the St Martin parish church, raised in 1935, and of the ruins of a medieval castle held by the bishops of Poreč (Milotić 2013).

Prehistoric hillfort settlements have been identified in Vrsar municipality since the late 19th and early 20th c., with the area having a geomorphology and topography characterised by gently rolling terrain in which low elevations alternate with flatland. Most of the known hillforts in the Vrsar area were identified by Carlo de Marchesetti in his seminal 1903 work *I castellieri dell'Istria e della regione Giulia* ["The Hillforts of Istria and of the Giulia Region"] (Marchesetti 1903, 99, 115). Archaeological reconnaissance across this part of Istria has also been performed by many other archaeologists, notable among whom are Boris Baćić (Baćić 1971), Ante Šonje (Šonje 1966, 308, 318), Kristina Mihovilić (Mihovilić 1995a, 61; Mihovilić 1995b, 41), and Klara Buršić-Matijašić (Buršić-Matijašić 2007, 267-297). They identified a number of previously unknown hillfort settlements and prehistoric rubble mounds, using as their guide the plan view forms of elevations and the pottery sherds recovered from these sites. The "Roman Age Transformation and Reuse of Prehistoric Hillforts in Istria" project, running from 2014 to 2018, and the "ArchaeoCulTour: The Archaeological Landscape in the Sustainable Development of Culture Tourism in Vrsar Municipality" project, running from 2018 to 2021 saw the identification of many new archaeological sites in the municipality, including previously unknown prehistoric hillforts and tumuli created in the course of the Metal Ages. The principal institution leading both these projects was the Juraj Dobrila University of Pula's Faculty of Humanities (Buršić-Matijašić/Matijašić 2016; Gerometta & Matijašić 2017; Buršić-Matijašić 2020; Matijašić 2022).

On the map Marchesetti drew early in the 20th c. the oldest part of Vrsar—situated on the slopes and on the level ground at the top of the elevation that forms the core of the present-day settlement—is not indicated as a

zasigurno treba spomenuti Borisa Baćića (Baćić 1971), Antu Šonju (Šonje 1966, 308, 318), Kristinu Mihovilić (Mihovilić 1995a, 61; Mihovilić 1995b, 41) i Klaru Buršić-Matijašić (Buršić-Matijašić 2007, 267-297) koji su, na temelju tlocrtnog oblika uzvisina i keramičkih nalaza koji su na njima pronađeni, identificirali još nekoliko novih gradinskih naselja i prapovijesnih gromača. Brojni novi arheološki lokaliteti na području ove općine, među kojima i do tada nepoznate prapovijesne gradine i tumuli koji su nastali tijekom metalnih doba, otkriveni su zahvaljujući projektima „*Roman Age Transformation and Reuse of Prehistoric Hillforts in Istria*", koji je proveden od 2014. do 2018., te „*ArchaeoCulTour - Arheološki krajolik u održivom razvoju kulturnog turizma Općine Vrsar*" čija je realizacija trajala od 2018. do 2021. godine. Nositelj oba projekta bio je Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile iz Pule (Buršić-Matijašić/Matijašić 2016; Gerometta/Matijašić 2017; Buršić-Matijašić 2020; Matijašić 2022).

Na karti koju je izradio Marchesetti početkom 20. stoljeća najstariji dio Vrsara, smješten na gornjem platou i padinama uzvišenja na kojem se nalazi jezgra današnjeg naselja, nije označen kao gradina (*castelliere*) već samo kao naseljeno mjesto (*luogo abitato*) (Marchesetti 1903, 103, 99). Iako je Marchesetti zasigurno već tada uočio dobru stratešku poziciju uzvisine na kojoj se razvilo naselje, kao i sam oblik rastera njegovih srednjovjekovnih ulica koji pokazuje sve tipične karakteristike naseobina gradinskog tipa, u svom popisu istarskih gradina tršćanski arheolog ipak nije uvrstio i Vrsar (*Orsera*). Razlog tome leži zasigurno u pomanjkanju vidljivih tragova prapovijesnih suhozidnih struktura, koji su već odavno bili u potpunosti izbrisani kontinuiranom višestoljetnom gradnjom, ali vjerojatno i u nedostatku pokretnih arheoloških ostataka, prije svega ulomaka tipične keramike grube fakture, koji do tada još nisu bili evidentirani. Prve ulomke prapovijesnih posuda na vrsarskom brežuljku, točnije „*pod samim vrhom vrsarske uzvisine u ulici koja vodi od crkve prema istočnim gradskim vratima*", prikupio je tek 1963. godine Ante Šonje, dugogodišnji ravnatelj poreč kog muzeja, prilikom iskopa kanala za postavljanje vodovodnih instalacija (Šonje 1966, 318)[1]. Tom je prilikom Šonje sakupio više fragmenata keramike te ih je usporedio sa sličnim nalazima koji su pronađeni na brončanodobnim

[1] U arhivu Zavičajnog muzeja Poreštine ne postoji izvještaj ili bilo kakva bilješka o arheološkom nadzoru koji je Šonje proveo 1963. prilikom infrastrukturnih radova u Vrsaru, zbog čega je danas nemoguće točno odrediti mjesto na kojem je pronašao prapovijesne ulomke. Na temelju njegova opisa možemo pretpostaviti da su ti keramički fragmenti pronađeni u današnjoj ulici Gradska vrata koja od glavnog ulaza u starogradsku jezgru Vrsara (Vela vrata) vode prema gornjem platou na kojemu se nalazi župna crkva sv. Martina.

hillfort (*castelliere*), but rather only as an inhabited place (*luogo abitato*) (Marchesetti 1903, 103, 99). And while the Trieste native and archaeologist Marchesetti had surely been cognisant of the good strategic position of the elevation upon which the settlement had developed, and the layout of its medieval period streets, exhibiting all the typical characteristics of a settlement of the hillfort type, he nevertheless did not include Vrsar (Orsera) in his list of hillforts in Istria. The reason for this lies certainly in the absence of visible traces of prehistoric drywall structures, which had long ago been entirely eradicated by centuries of continuous construction activity, and also likely in the absence of archaeological artefacts, above all the typical sherds of coarse fabric pottery, which had at that time not yet been recorded. The first recovery of sherds of prehistoric pottery on the Vrsar hill, more precisely "just below the peak of the Vrsar elevation, in the street that leads from the church to the eastern town gate" was made in 1963 by Ante Šonje, the long-standing director of the museum in Poreč, during the excavation of a canal for the installation of water utility conduits (Šonje 1966, 318).[1] Šonje recovered multiple potsherds, comparing them against similar finds recovered at Bronze Age hillfort sites across Istria. The potsherds were found in crevices in the bedrock, and only in one trench, while "traces of prehistoric life" were not found in any of the other trenches excavated along the streets of Vrsar. Šonje was immediately aware of and underlined the significance of his discovery, as this was the first material evidence that established conclusively that the Vrsar elevation had been inhabited as early as the Bronze Age.[2] Another two small prehistoric potsherds were found at the foot of the Vrsar hill in April of 1970, now held in Pula by the Archaeological Museum of Istria (Buršić-Matijašić

[1] There are no reports or any notes in the archives of the Rovinj Heritage Museum concerning the archaeological supervision performed by Šonje in 1963 in the course of infrastructure works in Vrsar, and we are consequently now unable to determine the precise location at which he found the prehistoric potsherds. Based on the description he provided we can posit that these ceramic fragments were found in what is now the Gradska vrata street, which runs from the primary gate (Vela vrata) leading into the old town core of Vrsar to the area of level ground where the parish St Martin church stands.

[2] It is not known where Šonje deposited the finds made in Vrsar, and whether they were in fact put in storage at all. Examination of the Rovinj Heritage Museum's storage depot has not located this material, such that we do not know the number or type of prehistoric sherds he found in the course of the archaeological supervision work. Šonje notes in particular only one sherd, remarking that it was of the same type and form as a sherd found at the Bronze Age Mordele hillfort site near Poreč (Šonje 1966, 318, Pl.V: 24).

Sl. 2 Karta brončanodobnih gradina (G) i tumula (T) na području općine Vrsar (prema: Marchesetti 1903; Buršić-Matijašić 2020; Matijašić 2022).
Fig. 2 Bronze Age hillforts (G) and tumuli (T) in the Vrsar municipality (based on data from: Marchesetti 1903; Buršić-Matijašić 2020; Matijašić 2022).

gradinama Istre. Keramički ulomci nalazili su se među procjepima matične stijene i to u samo jednom rovu, dok u ostalima koji su iskopani duž vrsarskih ulica nisu pronađeni *„tragovi prethistorijskog života"*. Šonje je odmah uvidio i naglasio važnost svog pronalaska, budući da su to bili prvi materijalni tragovi kojima se neupitno moglo dokazati da je vrsarska uzvisina bila naseljena već tijekom brončanog doba[2]. Još dva manja prapovijesna keramička ulomka pronađena su u podnožju Vrsara u travnju 1970. godine i danas se čuvaju u Arheološkom muzeju Istre u Puli (Buršić-Matijašić 2007, 269)[3]. Osim tih nalaza, u stručnoj literaturi nisu objavljeni nikakvi drugi prapovijesni nalazi iz Vrsara, a nisu zabilježeni ni među arheološkim materijalom koji je danas pohranjen u Zavičajnom muzeju Poreštine.

ISTRAŽIVANJE 2012. GODINE

Od 23. do 25. siječnja 2012. godine, prilikom rekonstrukcije stambenog objekta na k. č. 601/5 k. o. Vrsar, djelatnici Muzeja Poreštine obavili su arheološki nadzor u sklopu kojeg sam i ja sudjelovao kao voditelj. Parcela k. č. 601/5 k. o. Vrsar smještena je unutar zaštićene (povijesne) jezgre Vrsara, na nadmorskoj visini od 38 m, neposredno uz južni rub primarnog srednjovjekovnog gradskog bedema, koji se nalazi tik južno od parcele. Arheološki nadzor obavljen je na razini prizemlja suvremene građevine tlocrtne površine oko 60 četvornih metara.

Tijekom arheološkog nadzora identificirano je jedanaest stratigrafskih jedinica, od kojih su većina slojevi i ukopi koji pripadaju 19. i 20. st. Gotovo svi pronađeni artefakti, osim

[2] Nažalost, nije poznato gdje je Šonje pohranio nalaze iz Vrsara i jesu li se oni uopće sačuvali. Pregledom čuvaonica Zavičajnog muzeja Poreštine taj materijal do danas nije pronađen pa tako ne znamo broj i vrstu prapovijesnih ulomaka koje je on pronašao tijekom nadzora. Samo za jedan fragment ručke Šonje kaže da je bio istog tipa i oblika kao onaj pronađen na brončanodobnoj gradini Mordele nedaleko od Poreča (Šonje 1966, 318, T.V: 24).

[3] U AMI-ju postoji fotografija tih prapovijesnih ulomaka, koju sam dobio od kolegice Maje Čuka i kojoj ovom prilikom zahvaljujem, s ceduljicom na kojoj je označeno da su pronađeni u *„parku nasuprot poduzeća Neon do obale"*, odnosno na današnjoj k. č. 842 k. o. Vrsar. Godine 2019. autor ovog teksta proveo je arheološki nadzor na manjem gradskom parkiralištu koje je smješteno neposredno iznad tog dječjeg parka, na k. č. 839 k. o. Vrsar, tijekom kojega nisu pronađene nikakve pokretne ili nepokretne arheološke strukture (Munda 2019, 17-20).

2007, 269).[3] Aside from these there have been no other prehistoric finds recovered in Vrsar published in the specialist literature, nor are any recorded among the archaeological material now held at the Poreč Heritage Museum.

2012 INVESTIGATIVE CAMPAIGN

The Poreč Heritage Museum performed archaeological supervision work from 23 to 25 January of 2012 during reconstruction work on a residential building on cadastral plot no. 601/5 of the Vrsar cadastral municipality. I participated in this campaign in the capacity of principal investigator. Cadastral plot no. 601/5 is located within the bounds of the listed (protected) historical core of Vrsar, at an elevation of 38 m asl, adjacent the primary medieval town gate, which stands just to the south of the plot. The archaeological supervision was performed at the ground floor level of a modern era building with a footprint of about 60 square metres.

Eleven stratigraphic units were identified in the course of the archaeological supervision work, most of which are strata and features attributable to the 19th and 20th c. Almost all of the recovered artefacts, the

[3] I am grateful to Maja Čuka who graciously provided access to a photograph of these prehistoric sherds kept at the Archaeological Museum of Istria to which a note is attached indicating that they were found in the "shoreline park opposite the Neon company", i.e., on what is now cadastral plot no. 842 of the Vrsar cadastral municipality. In 2019 I performed archaeological supervision at a small municipal parking lot located just above this children's park, at cadastral plot no 839 of the Vrsar cadastral municipality, which did not yield the find of any archaeological artefacts or features (Munda 2019, 17-20).

Sl. 3 Položaj k. č. 601/5 na ortofoto prikazu Vrsara.
Fig. 3 Orthophoto of Vrsar indicating the location of cadastral plot no. 601/5.

Vrsar, Zavičajni muzej Poreštine proveo je arheološki nadzor čiji je voditelj bio autor ovog teksta. Katastarska čestica 601/5 nalazi se unutar zaštićene povijesne jezgre Vrsara, na 38 metara nadmorske visine, uz sama glavna srednjovjekovna gradska vrata koja su smještena južno od nje. Arheološki nadzor proveden je u prizemlju novovjekovne građevine koja je zauzimala površinu od oko 60 m². Tijekom nadzora definirano je 11 stratigrafskih jedinica od kojih se većina odnosila na slojeve i strukture koji se kronološki mogu smjestiti u 19. i 20. stoljeće. Gotovo svi pronađeni pokretni arheološki nalazi, među kojima su najbrojniji bili ulomci prapovijesne keramike koji su predmet obrade ovog rada, prikupljeni su u sloju SJ 4 koji se nalazio odmah ispod recentnih slojeva i sastojao se od rahle tamnosmeđe zemlje. Debljina sloja SJ 4 varirala je od 10 do 35 cm, a prostirao se na čitavoj površini prizemlja. Ispod njega nalazila se matična stijena na kojoj je identificirano nekoliko manjih i plitkih procjepa ispunjenih slojem kompaktne crvenkastosmeđe zemlje bez nalaza (SJ 8). Osim u sloju SJ 4, ponešto arheološkog materijala, i to uglavnom ulomaka novovjekovne keramike i sitnih fragmenata životinjskih kostiju, pronađeno je još samo u sloju SJ 10, u kojemu međutim nije bilo prapovijesnih ostataka. Jedina relevantna arheološka struktura evidentirana tijekom istraživanja bio je dio zida izgrađenog upotrebom većih grubo klesanih i pravilno poredanih kamenih blokova (SJ 9) koji su bili most numerous of which are the prehistoric potsherds that are the subject of this paper, were found in stratum SU4, situated immediately beneath the recent strata, and comprised of loose dark brown soil. The thickness of stratum SU4 varies from 10 to 35 centimetres and covers the whole of the ground floor area. Beneath this layer is the bedrock, where a number of small and shallow crevices were identified, filled with a layer of compact red to brown soil containing no finds (SU8). Aside from stratum SU4, a small quantity of archaeological material, for the most part sherds of modern era pottery and small fragments of animal bone, were found only in stratum SU10, which did not contain prehistoric remains. The only relevant archaeological feature identified in the course of the investigative work was a section of wall built of large coarsely dressed stone blocks (SU9) laid in a regular arrangement directly atop the bedrock. Based on the form of the wall and its alignment in relation to the primary town gate, referred to in the sources as the St Fusca Gate after the nearby 17th c. church, and following an examination of old ground plans and cadastral maps, we can conclude that the identified feature is a remnant of Vrsar's medieval period defensive wall.[4]

ANALYSIS OF THE PREHISTORIC POTSHERDS

As has been noted above, the majority of the archaeological material recovered in the course of the archaeological supervision work was found in stratum SU4. All of the artefacts were found in a disturbed stratum, i.e., in a layer of soil that had been dug in the past, likely on multiple occasions. Potsherds constitute the bulk of the collected artefacts, but other material was found, notably fragments of animal bone and mussels. Most of the potsherds were from prehistoric pottery, a significantly lesser quantity was made up of medieval and modern era sherds, while sherds from the period of classical antiquity were entirely absent. Since all the archaeological material from stratum SU4 was found mixed within a single context, with no clear stratigraphic interrelation, the analysis of the potsherds is necessarily based solely on the typological characteristics of the material.

Most of the prehistoric potsherds are from thick-walled ware of coarse well-fired ceramic with greater or lesser quantities of inclusions (temper) consisting of calcite or quartz sand. Present in lesser numbers were sherds of somewhat finer thin-walled pottery. There is significant variability in the condition of the potsherds, but on the

[4] For the formation of the fortifications and defensive walls of Vrsar see: Petronio 1968; Budicin 1998; Foscan 2003.

položeni izravno na matičnu stijenu. Na temelju njegova oblika i pravca pružanja naspram glavnih gradskih vrata, koja su poznata u izvorima i kao vrata sv. Foške, po obližnjoj crkvi iz 17. stoljeća, te pregledom starih tlocrta i katastarskih planova, možemo zaključiti da je ta pronađena struktura ostatak srednjovjekovnog obrambenog bedema Vrsara[4].

ANALIZA ULOMAKA PRAPOVIJESNE KERAMIKE

Tijekom nadzora, kao što je već prije spomenuto, većina arheološkog materijala prikupljena je u sloju SJ 4. Svi su pokretni nalazi otkriveni u poremećenom stratumu, odnosno u zemljanom sloju koji je bio prekopan, i to vjerojatno više puta. Među sakupljenim nalazima najbrojniji su bili ulomci keramičkog materijala, ali pronađeni su i ulomci životinjskih kostiju i školjaka. Najveću količinu keramičkih fragmenata činili su ulomci prapovijesne keramike, u znatno manjem broju bili su prisutni srednjovjekovni i novovjekovni ulomci, dok su potpuno nedostajali ulomci antičke keramike. S obzirom da je sav arheološki materijal iz sloja SJ 4 pronađen ispremiješan unutar istog konteksta i bez stratigrafskih odnosa, analiza keramičkih ulomaka mogla se temeljiti isključivo na tipološkim obilježjima građe.

Većina ulomaka prapovijesnih posuda bila je izrađena od grube dobro pečene keramike, debelih stijenki, s većim ili manjim primjesama kalcita ili kvarcnog pijeska. Samo su u manjoj mjeri bili prisutni i ulomci nešto finije keramike tanjih stijenki. Očuvanost keramičkih fragmenata bila je dosta neujednačena, ali općenito gledano brojni su ulomci imali dosta istrošenu i izlizanu površinu. Boja keramičkih ulomaka varirala je od žarkocrvene, preko sivih, svjetlosmeđih i tamnosmeđih tonova sve do mrko crne boje i to kako na vanjskim stijenkama, tako i u prijelomima. Na većini ulomaka bio je prisutan široki spektar boja, što je karakteristično za prapovijesnu keramiku pečenu u nekontroliranoj oksidakcijsko-redukcijskoj atmosferi. Iako se kod brojnih ulomaka keramike - na temelju fakture, obrade površine, debljine stijenke te boje - moglo pretpostaviti da pripadaju istoj posudi, većina ostataka bila je toliko usitnjena ili je imala previše istrošene rubove da je samo u rijetkim slučajevima bilo moguće sa sigurnošću prepoznati pojedine dijelove iste posude. Samo je kod jedne posude, od koje je očuvan jedan veći ulomak (ZMP 20762, T. IV, 19), bilo moguće gotovo u cijelosti rekonstruirati njezin prvobitni oblik.

[4] O formiranju fortifikacija i obrambenih bedema Vrsara vidi: Petronio 1968; Budicin 1998; Foscan 2003.

whole many of the sherds exhibit a high degree of surface wear. The sherds exhibit a variety of colours, including bright red, grey, light brown, dark brown, and dull black, both at the wall surfaces and at the core. A broad range of colours is evident in most of the sherds, typical of prehistoric pottery fired in an uncontrolled oxidising/reducing atmosphere. The fabric, surface treatment, wall thickness, and colour of many of the sherds indicate the possibility that many of the sherds could be from the same vessel. Most, however, are so highly fragmented or have such a high degree of edge wear that only in a very few cases was it possible to confidently identify multiple sherds as parts of a single vessel. An almost complete reconstruction of the original form was only possible in the case of one vessel of which one large sherd has survived (ZMP 20762, Pl. IV, 19).

In all, 107 prehistoric potsherds were collected, which can be divided into characteristic (36) and non-characteristic forms (71). Included in the characteristic forms are all specific parts of vessels, i.e., rims, handles, bases, and decorated parts of the body. Non-characteristic sherds were assigned a call number, while each characteristic sherd was assigned a ZMP [Poreč Heritage Museum] number in the course of inventorying, and recorded in the M++ database [a relational database for inventorying museum collections]. In all, we identified 21 rim sherds from a variety of vessels, and four base sherds, of which three from flat bases and one from a concave base. Among the diagnostic forms we see four handle types: four sherds of triangular handles, one sherd from a cylindrical handle, sherd from a tab handle, and one sherd from an X handle. Ten sherds were from decorated ware.

Notable in terms of our analysis of the form and fabric of the ceramic material is sherd ZMP 20773 (Pl. I, 2). This is a sherd from a bowl of dark grey colour with a well burnished surface, with an everted rim having a broad flat-topped lip. Below it, on the external face, is a shallow impressed horizontal groove. Similar vessel forms are frequent in the central Adriatic zone, appearing as a characteristic form during the second phase of the Cetina culture, i.e., in the Br A1-A2 period according to Reinecke's scheme of the central European chronology (Marović & Čović 1983, 197, Fig. 14: 9; Govedarica 1989a, 62; Marović 1991, 35, Fig. 9: 3). It should be noted, however, that the sherd is also reminiscent of a bowl type that Govedarica attributed to the classical type of the Phase II Ljubljana culture, which he dated from the latter part of the Eneolithic [Chalcolithic, Copper Age] to the dawn of the Early Bronze Age or, following the central European chronology, to the period that immediately

Od prapovijesnih ulomaka ukupno je prikupljeno 107 fragmenata, koji se mogu podijeliti na karakteristične (36) i nekarakteristične oblike (71). U karakteristične oblike uvršteni su svi specifični dijelovi posuda odnosno obodi, ručke, dna i ukrašeni dijelovi tijela. Nekarakteristični ulomci su signirani, dok je svakom karakterističnom fragmentu tijekom inventarizacije dodijeljen ZMP broj te je upisan u bazu podataka M++. Ukupno je zabilježen 21 ulomak oboda raznih posuda te 4 ulomka dna, od kojih tri ravna i jedan konkavan. Među dijagnostičkim oblicima zastupljene su 4 vrste ručki, i to četiri ulomka trokutastih, jedan ulomak valjkastih, jedan ulomak jezičastih te jedan ulomak ručke u obliku slova „X". Deset ulomaka posuda bilo je ukrašeno.

Analizirajući keramički materijal po njegovu obliku i fakturi, zasigurno treba izdvojiti fragment ZMP 20773 (T. I, 2). Radi se o ulomku zdjele tamnosive boje, dobro uglačane površine, s ukošenim širokim ravnim rubom oboda ispod kojeg je s vanjske strane utisnuta vodoravna plitka kanelura. Slični oblici posuda učestali su na području srednjega Jadrana te se javljaju kao karakteristična forma tijekom drugog stupnja cetinske kulture, odnosno u periodu Reinecke Br A1-A2 po srednjoeuropskoj kronologiji (Marović/Čović 1983, 197, Sl. 14: 9; Govedarica 1989a, 62; Marović 1991, 35, Sl. 9: 3). Međutim, valja naglasiti da ulomak podsjeća i na vrstu zdjela koje Govedarica svrstava u klasični tip II. faze ljubljanske kulture, a koji autor datira u kraj eneolitika/početak ranog brončanog doba ili prema srednjoeuropskoj kronologiji u razdoblje koje neposredno prethodi periodu Reinecke Br A. Ovaj tip posude zastupljen je u pećinama Tršćanskog krasa, poput pećine Grotta Cottariova (sloj A2) (Lonza 1973-74, 59, Fig. 6, 6, 64; Govedarica 1989a, T. X: 5) i Grotta del Mitreo (sloj 5) (Govedarica 1989a, T. X: 4), te je ona na temelju stratigrafskih odnosa prvi put prepoznata i izdvojena kao jedan od karakterističnih oblika mlađeg horizonta klasične ljubljanske kulture (Govedarica 1989a, 46-48, Sl. 8, 8). Govedarica naglašava da se ovaj oblik ne nalazi izvan šireg teritorija ljubljanske kulture te da je važan pokazatelj kako u ovom razdoblju veze između Ljubljanskog barja i sjevernog Jadrana nisu učestale kao što je to bio slučaj u prethodnoj, starijoj fazi (Govedarica 1989a, 62). Sličan ulomak zdjele, iako bez točnih podataka o okolnostima nalaza, prisutan je i među keramičkim materijalom iz Nezakcija, gdje je također uvršten u klasični tip II. faze ljubljanske kulture (Mihovilić 2001, 41, T. 106: 8). Dakle, postoji mogućnost da je zdjela kojoj je pripadao ovaj ulomak stigla kao import ili s područja Tršćanskog krasa ili s prostora rasprostiranja cetinske kulture.

precedes the Reinecke Br A period. This vessel type is present in the caves of the Classical Karst region, such as the Grotta Cottariova cave (stratum A2) (Lonza 1973-74, 59, Fig. 6, 6, 64; Govedarica 1989a, Pl. X: 5), and the Grotta del Mitreo cave (stratum 5) (Govedarica 1989a, Pl. X: 4), and was first identified on the basis of the stratigraphy as a characteristic form of the late horizon of the classical Ljubljana culture (Govedarica 1989a, 46-48, Fig. 8, 8). Govedarica points out that this form is not found outside the broader area of the Ljubljana culture, and that this is an important indicator that links between the Ljubljansko barje region and the north Adriatic were not as frequent in this period as they were in the preceding, earlier phase (Govedarica 1989a, 62). A similar bowl sherd, although absent precise data on the circumstances of the find, is found among the ceramic material recovered at the Nesactium site, where it was also identified as a classical type of the Phase II Ljubljana culture (Mihovilić 2001, 41, Pl. 106: 8). There is, then, a possibility that the bowl this sherd is from arrived as an import, either from the Classical Karst, or from the area across which the Cetina culture was distributed.

Notable among the rims is sherd ZMP 20771 (Pl. I, 1). This is a fragment from a black colour vessel having a finely polished surface. The rim is thickened to the inside of the mouth forming an almond-shaped profile. This is a bowl of the type Čović dated to the latter part of the Early and first part of the Middle Bronze Age, i.e., to the Istria II phase, or the Br A2/B1 period according to the central European chronology (Čović 1983, 126, Pl. XIV: 3; Fig. 10: 5, 6). Čović included bowls with a variety of profiles and thickenings of the rim in his list of vessels characteristic of this period. Govedarica proposed that the prototypes of this vessel type, which he identifies as the A type, should be sought in the ceramic forms of the Ljubljana culture and that, as such, they perhaps appear as early as the Istria I phase (Br A1) (Govedarica 1989a, 83, Pl. XIV: 3). Vessels with a similar rim type are found among the ceramic material from the Pupićina peć cave site, which is especially significant given the site's stratigraphy. And while the open bowl form with a broad rim appears at the Pupićina peć site as early as Phase 3, dated to the late Eneolithic to Early Bronze Age range, it is only during Phase 4 that we find bowls with a rim thickened to the interior of the vessel, appearing as a distinctly novel Middle Bronze Age feature (Hulina, Forenbaher & Miracle 2011, 163, Fig. 16: 3f; 166-167, Fig. 18: 4e). Vessels with rims analogous to the Vrsar sherd have been recovered at many other Bronze Age sites across Istria and the Classical Karst, notably at Monkodonja (Hellmuth Kramberger 2017b, Pl. 16, 1; Pl. 64, 1; Pl. 69, 2; Pl. 108, 1;

Među obodima posebnu pozornost privlači i ulomak ZMP 20771 (T. I, 1). Riječ je o fragmentu posude crne boje, fino polirane površine, koji s unutrašnje strane ima bademasto odebljani rub ušća, a pripada tipu zdjele koju Čović datira u kraj ranog i početak srednjeg brončanog doba, odnosno fazu Istra II ili prema srednjoeuropskoj kronologiji u period Br A2/B1 (Čović 1983, 126, T. XIV: 3; Sl. 10: 5, 6). Na popis skupine posuda koje su karakteristične za taj period Čović je uvrstio zdjele s različito profiliranim i proširenim obodom. Govedarica smatra da prototipe ovoj vrsti posuda, koju autor definira kao tip „a", treba tražiti u keramičkim oblicima ljubljanske kulture te se kao takvi možda već pojavljuju tijekom faze Istra I (Br A1) (Govedarica 1989a, 83, T. XIV: 3). Posude sa sličnim tipom oboda evidentirane su među keramičkim materijalom iz Pupićine peći, što je posebno važno s obzirom na stratigrafiju tog lokaliteta. Iako se u Pupićinoj peći oblik otvorene zdjele sa širokim obodom pojavljuje već tijekom 3. faze, koja se datira u kraj eneolitika/rano brončano doba, tek su u 4. fazi prisutne i zdjele s iznutra zadebljanim rubom, i to kao markantna novost srednjeg brončanog doba (Hulina/Forenbaher/Miracle 2011, 163, Sl. 16: 3f; 166-167, Sl. 18: 4e). Posude koje pokazuju analogni obod vrsarskom ulomku pronađene su i na brojnim drugim brončanodobnim lokalitetima Istre i Tršćanskog krasa: Monkodonja (Hellmuth Kramberger 2017b, Tab. 16, 1; Tab. 64, 1; Tab. 69, 2; Tab. 108, 1; Tab. 125, 9), Vrčin (Buršić-Matijašić 1997, 140, T. VI, 82, 90, 91; 141, T. VII, 93; 9), Elleri (Lonza 1981, 123, Tav. 27: 13, 15), Nezakcij (Mihovilić 2001, 42, T. 110: 12, 13, 15), Bale (Buršić-Matijašić 2010, 28, T. I: 30, 31), Kunci (Kos 2007, T. II, 7) i Kašteljir (Mihovilić 1998, Tab 4: 20). Najbrojnije su u Monkodonji, gdje se posude sa sličnom profilacijom oboda javljaju kod više modela zdjelica koje imaju naglašeni zadebljani rub prema unutrašnjoj strani. Najčešće su prisutne među zdjelicama tipa III (Hellmuth Kramberger 2017a, 145, Sl. 116; Hellmuth Kramberger 2017b, Tab. 16, 1; Tab. 64, 1; 69, 2; Tab. 108, 1; Tab. 124, 4; Tab. 125, 9), ali se javljaju i kod zdjelica tipa V (Hellmuth Kramberger 2017b, Tab. 44, 1, 2) i zdjelica tipa I varijanta b (Hellmuth Kramberger 2017b, Tab. 16, 7; Tab. 29, 5; Tab. 63, 3), koje su gotovo sve izrađene od fine keramike tamne ili crne boje te imaju dobro uglačanu površinu, poput ulomka iz Vrsara.

Među tipičnim brončanodobnim ručkama u Vrsaru je izdvojena jedna tzv. „X" ručka (ZMP 20767, T. VI, 32). Riječ je o ulomku oboda posude izrađenog od keramike svjetlosmeđe boje, dobro uglačane površine, koji na rubu ima dobro poznatu ručku oblika slova X. Pojava takvog tipa ručki, u različitim varijantama,

Pl. 125, 9), Vrčin (Buršić-Matijašić 1997, 140, Pl. VI, 82, 90, 91; 141, Pl. VII, 93; 9), Elerji (Lonza 1981, 123, Pl. 27: 13, 15), Nesactium (Mihovilić 2001, 42, Pl. 110: 12, 13, 15), Bale (Buršić-Matijašić 2010, 28, Pl. I: 30, 31), Kunci (Kos 2007, Pl. II, 7), and Kašteljir (Mihovilić 1998, Pl. 4: 20). They are most numerous at the Monkodonja site, where vessels with similar rim profiles appear across multiple bowl models with a pronounced thickening of the rim to the interior of the vessel. They are most often found among Type III bowls (Hellmuth Kramberger 2017a, 145, Fig. 116; Hellmuth Kramberger 2017b, Pl. 16, 1; Pl. 64, 1; 69, 2; Pl. 108, 1; Pl. 124, 4; Pl. 125, 9), but also appear on Type V bowls (Hellmuth Kramberger 2017b, Pl. 44, 1, 2), and the B variant of Type I bowls (Hellmuth Kramberger 2017b, Pl. 16, 7; Pl. 29, 5; Pl. 63, 3), almost all of which are made of a fine clay body of a dark or black colour, and have a well burnished surface, like the Vrsar sherd.

Among the typical Bronze Age handles found at Vrsar is one X-shaped handle [a strap handle with pronounced narrowing at the midpoint] (ZMP 20767, Pl. VI, 32). This is a rim sherd from a vessel of light brown ceramic, with a well burnished surface, with the well-known X-shaped handle coming off the edge. This handle type, in many variants, is a frequent find at numerous sites across Istria and the Classical Karst, including Monkodonja (Buršić-Matijašić 1998, 74; Hellmuth Kramberger 2017a, 240-241), Mordele (Šonje 1966, 328-329, Pl. IV:1, Pl. V: 25; Lonza 1977, 69, Pl. III: 1; Govedarica 1989a, Pl. XVI: 5; Munda 2009, 32), Vrčin (Buršić-Matijašić 1997, 139, Pl. V: 69, 71, 73; Pl. XIV: 259), Nesactium (Mihovilić 2001, Pl. 106: 1, 2), Sveti Ivan Kornatski (Lonza 1977, 69, Pl. III: 2, 3, 5), Elerji (Lonza 1981, 117, Pl. 21, 3), and many others. The same handle type appears at a grave tumulus at the Žamnjak site (Baćić 1960, 199; Čović, 1983, 131, Pl. XIII: 9), and is also present in the Bronze Age strata in caves across Istria, such as Trogrla pećina cave (Baćić 1978, 171, Pl. III: 5), and the Laganiši pećina cave (Komšo 2008, 14). As vessels with X-shaped handles are among the most frequent ceramic forms of the Bronze Age hillfort settlements of Istria and the Classical Karst, and of a much broader area (Hellmuth Kramberger 2017a, 242, Fig. 212), there is now a broad consensus expressed in the specialist literature that this form is one of the primary indictors of a mass settlement of the hills across the Istrian peninsula from the latter part of the Early Bronze Age to the early part of the Middle Bronze Age. Čović posits that this handle type appeared in Istria during the Br A2-B1 period, i.e., the Istria II phase, and is comparable to similar forms present in the eastern Adriatic region and its hinterland in the course of the Early Bronze Age (Čović 1983, 131-132). Analysing a

vrlo je česta na brojnim lokalitetima Istre i Tršćanskog krasa, poput Monkodonje (Buršić-Matijašić 1998, 74; Hellmuth Kramberger 2017a, 240-241), Mordele (Šonje 1966, 328-329, T. IV:1, T. V: 25; Lonza 1977, 69, Tav. III: 1; Govedarica 1989a, T. XVI: 5; Munda 2009, 32), Vrčina (Buršić-Matijašić 1997, 139, T. V: 69, 71, 73; T. XIV: 259), Nezakcija (Mihovilić 2001, Tab. 106: 1, 2), Sv. Ivana Kornatskog (Lonza 1977, 69, Tav. III: 2, 3, 5), Ellerija (Lonza 1981, 117, Tav. 21, 3) i brojnih drugih. Isti tip ručke javlja se u grobnom tumulu na Žamnjaku (Baćić 1960, 199; Čović, 1983, 131, T. XIII: 9), a prisutan je i u brončanodobnim slojevima istarskih pećina, poput Trogrle pećine (Baćić 1978, 171, Tab. III: 5) i pećine Laganiši (Komšo 2008, 14). S obzirom da su posude s „X" ručkama među najučestalijim keramičkim oblicima brončanodobnih gradinskih naselja Istre i Tršćanskog krasa, ali i znatno šireg područja (Hellmuth Kramberger 2017a, 242, Sl. 212), danas u stručnoj literaturi postoji opći konsenzus da je ovaj oblik jedan od glavnih pokazatelja masovnog naseljavanja uzvisina istarskog poluotoka krajem ranog i početkom srednjeg brončanog doba. Po Čoviću ova se tipologija ručke pojavljuje u Istri tijekom perioda Br A2-B1, odnosno u fazi Istra II, te se može usporediti sa sličnim oblicima koji su prisutni na području istočnog Jadrana i njegova zaleđa tijekom ranog brončanog doba (Čović 1983, 131-132). Analizirajući zdjelu s četiri „X" ručke pronađenu na Žamnjaku, Baćić je uspoređuje s istovjetnim oblicima iz srednjeg Podunavlja i Panonije (Baćić 1960, 202), s čime se slaže i Čović koji naglašava da se slični oblici posuda javljaju u moriškoj kulturi i u tumulima ranog brončanog doba glasinačkog područja (Čović 1983, 131). Cardarelli posude s „X" ručkama svrstava u srednje brončano doba (Cardarelli 1983, 90, Tav. 17: 96, 97, 106). Po Maroviću/Čoviću ovaj je tip ručke tipičan za II. stupanj cetinske kulture (Marović/Čović 1983, 213, Sl. 14: 11; Marović 1991). „X" ručke prisutne su u Vaganačkoj pećini, gdje su zabilježene u sloju 7, koji je kronološki smješten u kraj srednjeg i početak kasnog brončanog doba (Forenbaher/Vranjican 1985, 12, T. 7: 4). Koliko su one učestale u sjevernojadranskim kontekstima najbolje svjedoči primjer Monkodonje, gdje su pronađena čak 83 primjerka ovog tipa ručke, i to ponajviše na loncima, pithosima i zdjelicama te samo sporadično na drugim vrstama posuda (Hellmuth Kramberger 2017a, 240, 242). Važna karakteristika gotovo svih keramičkih posuda s „X" ručkom koje su pronađene u Monkodonji jest dobro uglačana površina stijenke, što je obilježje i vrsarskog primjerka.

Drugi tip brončanodobnih ručki pronađenih tijekom arheološkog nadzora u Vrsaru jesu tzv. trokutaste ručke.

bowl with four X-shaped handles found at the Žamnjak site, Baćić compared them to matching forms from the central Danube River basin and Pannonia (Baćić 1960, 202). Čović concurs with this finding, noting that similar vessel forms appear in the Moriško (Maros) culture, and in Early Bronze Age tumuli in the Glasinac area (Čović 1983, 131). Cardarelli dates vessels with X-shaped handles to the Middle Bronze Age (Cardarelli 1983, 90, Pl. 17: 96, 97, 106). According to Marović & Čović this handle type is typical of the Phase II Cetina culture (Marović & Čović 1983, 213, Fig. 14: 11; Marović 1991). X-shaped handles were found in stratum 7 of the Vaganačka pećina cave site, which was chronologically attributed to the latter part of the Middle and earlier part of the Late Bronze Age (Forenbaher & Vranjican 1985, 12, Pl. 7: 4). Their prevalence in north Adriatic contexts is best shown with the example of Monkodonja, where as many as 83 specimens of this handle type were recovered, primary from pots, pithoi, and small bowls, and only sporadically on other vessel forms (Hellmuth Kramberger 2017a, 240, 242). It is notable that almost all of the ceramic vessels with X-shaped handles found at the Monkodonja site also have a well burnished surface, which is also a characteristic of the Vrsar specimen.

The second Bronze Age handle type found in the course of the archaeological supervision work in Vrsar is the triangular handle. Four handle sherds were identified that are attributable to this form (ZMP 12855, Pl.VI, 28; ZMP 12860, Pl.VI, 29; ZMP 12865, Pl.VI, 30; ZMP 20766, Pl. V, 26). Triangular handles, i.e., handles set vertically on the body of the vessel, with the handle tapering from the lower end to a narrower upper terminal, are one of the most typical pottery forms in Bronze Age Istria, and appear on many vessel types (Hellmuth Kramberger 2017a, 245). In terms of their particular form, triangular handles can be divided into two primary groups: those without a flat top, and those with a rounded or triangular flat top at the upper terminal, set horizontal to or slightly oblique to the wall of the vessel (Lonza 1981, 45-51; Hellmuth Kramberger 2017a, 244-247; Čelhar, Parica, Ilkić & Vujević 2017, 28-30, Pl. 5: 6, Pl. 6: 1, Pl. 8: 8, 9, Pl. 9: 1). Triangular handles with flat tops are often referred to as flat-top handles (Urem 2012, 87). Among handles of this kind found in Vrsar, sherd ZMP 12865 (Pl.VI, 30) is of the type with a rounded flat top, sherd ZMP 12860 (Pl. VI, 29) is of the type for which we cannot confidently say that the flat top is rounded or triangular, while sherd ZMP 12855 (Pl.VI, 28) is of the type of triangular handle without a flat top, which we find largely among the smaller sized thin-walled vessels (Hellmuth Kramberger 2017a, 244). Sherd ZMP 20766 (Pl.V, 26) is from a vessel

Ukupno su pronađena četiri ulomka ručki koji se mogu pripisati ovom obliku (ZMP 12855, T. VI, 28; ZMP 12860, T. VI, 29; ZMP 12865, T. VI, 30; ZMP 20766, T. V, 26). Trokutaste ručke, odnosno one koje su postavljene okomito na tijelo posude, pri čemu se ručka sužava od donjeg prema gornjem dijelu, predstavljaju jedan od najtipičnijih keramičkih oblika brončanog doba Istre te se pojavljuju na brojnim vrstama posuda (Hellmuth Kramberger 2017a, 245). Po svojem obliku trokutaste ručke se mogu podijeliti u dvije glavne skupine: one bez pločice i one koje na gornjem dijelu imaju polukružnu ili trokutastu pločicu, koja je postavljena vodoravno ili blago zakošeno u odnosu na stijenku posude (Lonza 1981, 45-51; Hellmuth Kramberger 2017a, 244-247; Čelhar/Parica/Ilkić/Vujević 2017, 28-30, T. 5: 6, T. 6: 1, T. 8: 8, 9, T. 9: 1). Trokutaste ručke s pločicom često se nazivaju i koljenaste ručke (Urem 2012, 87). Među takvim ručkama koje su pronađene u Vrsaru ulomak ZMP 12865 (T. VI, 30) pripada tipu ručki s polukružnom pločicom, ulomak ZMP 12860 (T. VI, 29) tipu ručki s pločicom kod koje nije moguće sa sigurnošću definirati radi li se o polukružnom ili trokutastom obliku, dok ulomak ZMP 12855 (T. VI, 28) pripada tipu trokutastih ručki bez pločice, koje su prisutne uglavnom na manjim posudama tankih stijenki (Hellmuth Kramberger 2017a, 244). Ulomak ZMP 20766 (T. V, 26) previše je fragmentiran da bi se moglo odrediti kojoj skupini trokutastih ručki pripada. S obzirom na njihovu učestalost tijekom brončanog doba, analogije ovog tipa ručke, sa ili bez pločice, u Istri i na Tršćanskom krasu su mnogobrojne - kako na gradinama, tako i u pećinama, a javljaju se i na otocima Kvarnera, duž cijele dalmatinske obale, u zapadnoj Hercegovini, u zapadnoj Sloveniji te na Apeninskom poluotoku (Hellmuth Kramberger 2017a, 246-248, Sl. 216; Sl. 217; Čović 1983, 150, T. XVII: 4, 5; Šonje 1966, 329, T. V: 25; Buršić-Matijašić 1997, T. 14, T. 21: 352, T. 22; Urem 2012, Prilog 5A: 7, sl. 21, T.10: 8; Lonza 1981, Tab. 2: 5, Tav. 32: 1-3, 6, 12; Komšo 2008, 14; Percan 2017, 12; Buršić-Matijašić 2020, 90, Sonda I: 144; Borgna/Corazza/Fontana/Fozzati 2018, 204, Fig. 9: 8, Fig. 10: 3; Cazzella/Recchia 2018, 293, Fig. 2: 1-3; Arena/Cardarelli/Tunzi 2018, 304, Fig 4: 2, 6). Čović smatra da ovaj oblik ručke postaje karakterističan tek tijekom srednjeg brončanog doba, odnosno faze Istra III ili perioda Br B2-C, ali se pojavljuje već krajem ranog brončanog doba, odnosno u fazi Istra II (Čović 1983, 126, 238). S njime se ne slaže Govedarica, koji naglašava da se posude s koljenastom ručkom, koje on definira kao tip „d", javljaju u Istri i na Tršćanskom krasu tek početkom srednjeg brončanog doba (Govedarica

far too fragmented for any confident determination as to the group of triangular handles it is attributable to. Given the prevalence of these handles in the Bronze Age, the analogues for this handle type, with or without a flat top, are numerous across the Istrian peninsula and the Classical Karst, both at hillfort and cave sites, and we also find them on the islands of the Kvarner Bay area, along the entirety of the Dalmatia region coastline, in the west of the Herzegovina region, in the west of modern Slovenia, and across the Apennine peninsula (Hellmuth Kramberger 2017a, 246-248, Fig. 216; Fig. 217; Čović 1983, 150, Pl. XVII: 4, 5; Šonje 1966, 329, Pl. V: 25; Buršić-Matijašić 1997, Pl. 14, Pl. 21: 352, Pl. 22; Urem 2012, Appendix 5A: 7, Fig. 21, Pl.10: 8; Lonza 1981, Pl. 2: 5, Pl. 32: 1-3, 6, 12; Komšo 2008, 14; Percan 2017, 12; Buršić-Matijašić 2020, 90, Trench I: 144; Borgna, Corazza, Fontana & Fozzati 2018, 204, Fig. 9: 8, Fig. 10: 3; Cazzella & Recchia 2018, 293, Fig. 2: 1-3; Arena, Cardarelli & Tunzi 2018, 304, Fig 4: 2, 6). Čović has proposed that this handle form became a characteristic feature only in the course of the Middle Bronze Age, i.e., the Istria III phase/Br B2-C period, noting, however, that they did appear as early as the latter part of the Early Bronze Age, i.e., the Istria II phase (Čović 1983, 126, 238). Govedarica, for his part, disagrees with this premise, noting that vessels with flat-top handles, his D type, did not appear in Istria and across the Classical Karst before the Middle Bronze Age (Govedarica 1989a, 84-86). At the Vaganačka pećina site flat-top handles with a horizontal flat top appear in Phase 7, which was dated to late in the Middle Bronze Age and early in the Late Bronze Age (Forenbaher & Vranjican 1985, 11, Pl. 7: 1-3). Cardarelli (Cardarelli 1983, 92-93, Pl. 18: 113) and Baćić (Baćić 1978, Trogrla pećina, 167-168; Pl. 4: 1, 2) concur with this dating, while Lonza sees this as a form typical of the Middle Bronze Age, notwithstanding their appearance in the Early Bronze Age and their continuing presence into the Iron Age (Lonza 1981, 47-48). Just how characteristic this handle form is of the Bronze Age Istrian hillfort culture is again best attested by finds recovered at the Monkodonja site, where multiannual systematic archaeological investigative work has recovered the greatest number of vessels with this handle type in Istria (Buršić-Matijašić 1998, 67; Hellmuth Kramberger 2017a, 245). The triangular handle, in all its many variants, appears at the Monkodonja site in practically all the strata and on almost all vessel forms other than bowls and kantharoi (Hellmuth Kramberger 2017a, 245-247). Lonza had already observed that this handle type is very prevalent across Bronze Age Istria and the Classical Karst, being the first to point out that it was found across a broad range of vessel forms, even

1989a, 84-86). U Vaganačkoj pećini koljenaste ručke s vodoravnom pločicom pojavljuju se u fazi 7, koja se datira u kraj srednjeg i početak kasnog brončanog doba (Forenbaher/Vranjican 1985, 11, T. 7: 1-3), a jednako ih tako datiraju Cardarelli (Cardarelli 1983, 92-93, TAV. 18: 113) i Baćić (Baćić 1978, Trogrla pećina, 167-168; Tab.4: 1, 2), dok su za Lonzu tipičan oblik srednjeg brončanog doba, iako se pojavljuju već tijekom ranog brončanog doba i traju sve do u željezno doba (Lonza 1981, 47-48). Koliko je ova forma ručke karakteristična za brončanodobnu istarsku gradinsku kulturu najbolje nam ponovno svjedoče nalazi iz Monkodonje, gdje je zbog višegodišnjeg sustavnog arheološkog istraživanja prikupljen najveći broj posuda s ovim tipom ručke u Istri (Buršić-Matijašić 1998, 67; Hellmuth Kramberger 2017a, 245). U Monkodonji se trokutaste ručke, sa svojim brojnim varijantama, javljaju praktički u svim slojevima i na gotovo svim oblicima posuda, osim na zdjelama i kantharosima (Hellmuth Kramberger 2017a, 245-247). Da se ova vrsta ručke u Istri i na Tršćanskom krasu pojavljuje vrlo često tijekom brončanog doba primijetio je već Lonza, koji je prvi naglasio da je ona prisutna na različitim tipovima posuda, pa čak i na onima gdje se taj oblik ne bi očekivao jer zasigurno nije bio idealan za korištenje (Lonza 1981, 48). Isti je autor istaknuo, a što je kasnije potvrđeno istraživanjima u Monkodonji i komparativnim analizama s drugim lokalitetima (Lonza 1981, 47; Hellmuth Kramberger 2017a, 328; Mihovilić 1997, 43; Borgna/Cassola Guida/Mihovilić/Tasca/Teržan 2018, 85, Fig. 6), da se na posudama starijih faza javljaju uglavnom posude s ručkom koja na gornjem dijelu ima trokutastu pločicu, dok su kod posuda mlađih faza prisutne većinom ručke sa zaobljenom polukružnom pločicom.

Među oblicima koji se u Istri pojavljuju već početkom brončanog doba (Istra II), ali se nastavljaju i tijekom srednjeg i kasnog brončanog doba, zasigurno treba uvrstiti i primjerak jezičaste ručke s otiskom prsta na sredini (ZMP 22489, T. VI, 31). Zajedno s trokutastim i „X" ručkama, ovaj tip drški Čović uvrštava među karakteristične oblike ranog brončanog doba Istre, kvarnerskih otoka, srednjeg Jadrana i Tršćanskog krasa (Čović 1983, 126; T. XIII, 6). U Vaganačkoj pećini ovaj se oblik javlja kao novost u sloju 6. faze, koji se datira u rano i dio srednjeg brončanog doba (Forenbaher/Vranjican 1985, 10, T. 6: 14, 15). U Monkodonji, gdje je ova forma ručke klasificirana kao „drška tipa C", spada među najučestalije oblike, a javlja se uglavnom na pithosima i loncima te rjeđe na zdjelama i zdjelicama (Hellmuth Kramberger 2017a, 258-259, sl. 226). U Istri se analogije ovog tipa ručke javljaju na gradini Gradac-

those where this handle type would not be expected because it was certainly less than ideal in use (Lonza 1981, 48). He further noted—which was later confirmed by the investigative work at the Monkodonja site, and the comparative analysis against other sites (Lonza 1981, 47; Hellmuth Kramberger 2017a, 328; Mihovilić 1997, 43; Borgna, Cassola Guida, Mihovilić, Tasca & Teržan 2018, 85, Fig. 6)—that earlier phase vessels usually featured a handle with a triangular flat top at the upper terminal, while vessels of the later phases usually had handles with a rounded flat top.

We can confidently attribute a tab handle with a centrally placed fingerprint (ZMP 22489, Pl. VI, 31) to one of the forms that appeared in Istria with the dawn of the Bronze Age (Istria II) and endured into the Middle and Late Bronze Age. Čović numbers this handle type, and the triangular and X-shaped types, among the characteristic forms of the Early Bronze Age in Istria, the Kvarner Bay islands, the central Adriatic zone, and the Classical Karst (Čović 1983, 126; Pl. XIII, 6). At the Vaganačka pećina site this form appears as a novelty in a Phase 6 stratum, dated to the Early and a part of the Middle Bronze Age (Forenbaher & Vranjican 1985, 10, Pl. 6: 14, 15). At the Monkodonja site, where this handle form is classified as the Type C handle, it is among the most frequent forms, appearing for the most part on pithoi and pots, and less often on typically sized and small bowls (Hellmuth Kramberger 2017a, 258-259, Fig. 226). Analogues for this handle type in Istria have been found at the Gradac-Turan hillfort in Stratum IV, dated to the Br A2 terminal phase (Mihovilić 1997, 43, Pl. 1: 2), at the Srbani (Čuka 2009, 24, Pl. IV: 23) and Garbinovica caves (Čuka 2015, 21, Pl. XVI: 96), at the Vrčin (Buršić-Matijašić 1997, Pl. XII: 235-242), Nesactium (Mihovilić 2001, 43, Pl. 118: 1-3), Monte Ricco (Buršić-Matijašić 2020, 82, Trench I: 114, 115), and Mordele hillforts (Šonje 1966, 329, Pl.V: 26-30; Munda 2009, 44, Fig. 34), and at many other sites. This handle form is also frequent across the Classical Karst, both at hillfort (Lonza 1977, 70-71, Pl. III: 19; Lonza 1981, 35-37, Pl. 11: 1, 3, 4, 6, 7), and cave sites (Gilli & Montagnari Kokelj 1993, Fig. 59: 615, Fig. 62: 640-642, Fig. 67: 698, 701; Gilli & Montagnari Kokelj 1996, 112, Fig. 44: 336-339). Cardarelli dates them to the Middle and/or Late Bronze Age (Cardarelli 1983, 92-93, Pl. 18: 121). We also see them on vessels from the earliest phases of the Canale Anfora-Ca' Baerdi site near Aquileia, where they are numbered among the forms of the Middle Bronze Age (Borgna, Corazza, Fontana & Fozzati 2018, 202, Fig. 9: 7). They are likewise dated at the Vojšćina-Tabor, Vipava-Stari grad, and Log pri Vipavi sites in the west of Slovenia (Bratina 2014, 575, Fig. 36. 6: 16, 17; Bratina 2018, 174, 179, Fig. 2: 11, Fig.4: 7).

Turan, unutar sloja IV koji se datira u završnu fazu Br A2 (Mihovilić 1997, 43, T. 1: 2), u pećinama Srbani (Čuka 2009, 24, T. IV: 23) i Garbinovica (Čuka 2015, 21, T. XVI: 96), na gradinama Vrčin (Buršić-Matijašić 1997, T. XII: 235-242), Nezakcij (Mihovilić 2001, 43, T. 118: 1-3), Monte Ricco (Buršić-Matijašić 2020, 82, Sonda I: 114, 115), Mordele (Šonje 1966, 329, T. V: 26-30; Munda 2009, 44, sl. 34) i brojnim drugim lokalitetima. Ovaj je oblik ručke čest i na Tršćanskom krasu, kako na gradinama (Lonza 1977, 70-71, Tav. III: 19; Lonza 1981, 35-37, Tav. 11: 1, 3, 4, 6, 7), tako i u pećinama (Gilli/Montagnari Kokelj 1993, Fig. 59: 615, Fig. 62: 640-642, Fig. 67: 698, 701; Gilli/Montagnari Kokelj 1996, 112, Fig. 44: 336-339), a Cardarelli ih datira u srednje i/ili mlađe brončano doba (Cardarelli 1983, 92-93, Tav. 18: 121). Prisutne su i na posudama iz najstarijih faza lokaliteta Canale Anfora-Ca' Baerdi nedaleko od Akvileje, gdje su uvrštene u oblike iz srednjeg brončanog doba (Borgna/Corazza/Fontana/Fozzati 2018, 202, Fig. 9: 7), a jednako tako se datiraju i na lokalitetima Vojšćina-Tabor, Vipava-Stari grad i Log pri Vipavi u zapadnoj Sloveniji (Bratina 2014, 575, sl. 36. 6: 16, 17; Bratina 2018, 174, 179, Fig. 2: 11, Fig.4: 7).

Osim trokutastih, jezičastih i „X" ručki, među nalazima iz Vrsara prisutan je i manji ulomak (ZMP 20741, T. V, 27) koji pripada ručkama koje imaju kružni ili blago ovalni presjek, a koje se ponekad definiraju i kao valjkaste ručke (Buršić-Matijašić 1997, 73) ili ručke prstenastog presjeka. U Istri i na Tršćanskom krasu ručke ovog tipa javljaju se tijekom brončanog i posebno tijekom željeznog doba na brojnim lokalitetima. U Istri se kroz željezno doba različite varijante ovog tipa ručke susreću na raznoraznim oblicima posuda (Mihovilić 2001, Tab. 108, 109), dok su tijekom brončanog doba znatno rjeđe te uglavnom prisutne na zdjelama i zdjelicama, gdje su smještene vodoravno na stijenku posude (Hellmuth Kramberger 2017a, 239, Sl. 210). U brončanodobnim kontekstima su ručke kružnog ili ovalnog presjeka pronađene u Istri, u Monkodonji na posudama iz ranog i srednjeg brončanog doba (Buršić-Matijašić 1997, T. 17; Hellmuth Kramberger 2017b, T. 42: 1; 43: 5; 44: 2-4; 110: 7; 146: 4), na Vrčinu gdje su uvrštene u oblik koji pripada kasnobrončanodobnoj fazi (Buršić-Matijašić 1997, 132, T. VII: 92-95) te na Gradac-Turanu, gdje se javljaju unutar sloja II koji se datira u kraj brončanog doba (Mihovilić 1997, 44, T. 5: 5, 10). Po nalazima iz gradina na Tršćanskom krasu Moretti ovaj oblik ručke uvrštava u kasno brončano doba (Buršić-Matijašić 1997, 132), za Stacula svojstvene su za posljednje faze brončanog i prve faze željeznog doba (Stacul 1972, 153-154, Fig. 5: 1, 2; Fig. 6: 10), dok se za Cardarellija one

The finds made in Vrsar—besides triangular, tab, and X-shaped handles—also include a small sherd (ZMP 20741, Pl. V, 27) from a handle type characterised by a round or slightly oval cross-section, sometimes referred to as a cylindrical handle (Buršić-Matijašić 1997, 73) or as a handle with an annular cross-section. In Istria and in the Classical Karst region this handle type is found at many Bronze Age sites, and with even greater frequency at Iron Age sites. We find multiple variants of this handle type on a broad range of vessel forms across Iron Age Istria (Mihovilić 2001, Pl. 108, 109), while in the Bronze Age they are much rarer and for the most part present on typically sized and small bowls, on which they are set horizontally on the vessel wall (Hellmuth Kramberger 2017a, 239, Fig. 210). Handles with round or oval cross-section have been found in Bronze Age contexts in Istria at the Monkodonja site on vessels of the Early and Middle Bronze Age period (Buršić-Matijašić 1997, Pl. 17; Hellmuth Kramberger 2017b, Pl. 42: 1; 43: 5; 44: 2-4; 110: 7; 146: 4), at the Vrčin site where they have been attributed to a form of the Late Bronze Age phase (Buršić-Matijašić 1997, 132, Pl. VII: 92-95), and at the Gradac-Turan site where they appear in Stratum II, which is dated to the latter part of the Bronze Age (Mihovilić 1997, 44, Pl. 5: 5, 10). While Moretti dates this handle form to the Late Bronze Age on the basis of finds made at hillfort sites in the Classical Karst (Buršić-Matijašić 1997, 132), Stacul sees them as typical of the terminal phases of the Bronze Age and the first phases of the Iron Age (Stacul 1972, 153-154, Fig. 5: 1, 2; Fig. 6: 10), and Cardarelli, for his part, sees them as first appearing early in the Iron Age (Cardarelli 1983, 100, Pl. 22: 118). Outside the north Adriatic zone we find this handle form in numerous Bronze and Iron Age contexts. At the Vaganačka pećina site, this form appears as early as the upper Phase 6 stratum, which has been dated to the Middle Bronze Age, and it continues to appear in Phases 7 and 8, which cover the period of the Late Bronze Age and into the Early Iron Age (Forenbaher & Vranjican 1985, 10, 12, Pl. 6: 10, Pl. 7: 10). At the Sveti Juraj-Lisac site, overlooked by the Velebit mountain range, they have been found in a context of the terminal phase of the Late Bronze Age to Early Iron Age (Peter & Parica 2021, 154-155, Pl. 5: 4, 5), and have been likewise dated at a Bronze Age site not far from the Ričul islet in the Pašmanski channel (Čelhar, Parica, Ilkić & Vujević 2017, 30, Pl. 2: 1, Pl. 9: 4).

Decorative features on the prehistoric material recovered in Vrsar—identified on only ten of the sherds—is limited to impressed, incised, and scored ornamentation. Of these, three of the sherds (ZMP 20763, Pl. V, 23; ZMP 20764, Pl. V, 24; ZMP 22490, Pl. III, 18) feature decorations of

javljaju tek početkom željeznog doba (Cardarelli 1983, 100, Tav. 22: 118). Izvan sjevernojadranskog područja ovaj oblik ručke susrećemo u brojnim kontekstima brončanog i željeznog doba. U Vaganačkoj pećini ova se forma javlja već u gornjem sloju 6. faze, koja se datira u srednje brončano doba, ali se dalje pojavljuje i u 7. i 8. fazi, koje obuhvaćaju period od kasnog brončanog sve do starijeg željeznog doba (Forenbaher/Vranjican 1985, 10, 12, T. 6: 10, T. 7: 10). U Svetom Jurju-Liscu podno Velebita pronađene su u kontekstu završne faze kasnog brončanog i ranog željeznog doba (Peter/Parica 2021, 154-155, T. 5: 4, 5), a jednako su tako datirane i na brončanodobnom lokalitetu nedaleko od otočića Ričul u Pašmanskom kanalu (Čelhar/Parica/Ilkić/Vujević 2017, 30, T2: 1, T. 9: 4).

Jedina vrsta dekoracije na prapovijesnim ulomcima iz Vrsara, koja je zabilježena na svega 10 fragmenata, izvedena je utiskivanjem, odnosno urezivanjem i udubljivanjem. Od toga su tri ulomka (ZMP 20763, T. V, 23; ZMP 20764, T. V, 24; ZMP 22490, T. III, 18) ukrašena plitkim vodoravnim, a jedan (ZMP 12799, T. V, 22) kružnim koncentričnim kanelurama. Na ulomku ZMP 20767 (T. VI, 32) plitka kanelura utisnuta je na spoju ručke i tijela, dok je na ulomku ZMP 20773 (T. I, 2) postavljena ispod oboda posude. Kod dva ulomka (ZMP 20762, T. IV, 19; ZMP 20765, T. V, 25) dekoracija je izvedena uskim paralelnim linijama, urezanim nekim oštrim predmetom na stijenku posude, dok je ulomak ZMP 22489 (T. VI, 31) ukrašen otiskom prsta. Otiskom prsta i koncentričnim kanelurama dekorirano je i dno posude ZMP 22491 (T. VI, 33). Ukrašavanje posuda utiskivanjem, često u kombinaciji s drugim vrstama ukrasa, spada u jedno od glavnih stilskih obilježja istarske gradinske keramike, ali je tipično i za širi brončanodobni europski kontekst (Buršić-Matijašić 1997, 101-104; Mihovilić 2001, 43; Hellmuth Kramberger 2017a, 274-287). Ovaj je način ukrašavanja posuda u Istri prisutan već krajem ranog brončanog doba, a postaje markantna karakteristika tijekom srednjeg brončanog doba, da bi se kao oblik dekoracije zadržao sve do kraja brončanog i početka željenog doba (Cardarelli 1983, 90-91, Tav. 17: 90a, 90b, 139; Tav. 20: 145; Tav. 21: 138, 141, 162; Mihovilić 2001, 45-46). Na temelju profila i debljine stijenki možemo ustvrditi da ulomci ukrašeni širokim plitkim kanelurama pripadaju tijelima većih posuda. Ulomak keramičke posude s izvijenim obodom ZMP 20762 (T. IV, 19), čije je rame dekorirano parom uskih paralelnih kanelura, analogan je ulomku posude iz Monkodonje koji je pronađen u Sondi III (Hellmuth Kramberger 2017b, Tab. 114: 9) i koji je uvršten među male zdjele tipa IV S-profilacije (Hellmuth Kramberger

shallow horizontal grooves, while one sherd (ZMP 12799, Pl.V, 22) features grooves done as concentric circles. On sherd ZMP 20767 (Pl.VI, 32) there is a shallow groove impressed at the junction of the handle with the body, while on sherd ZMP 20773 (Pl. I, 2) a groove is set below the vessel's rim. On two sherds (ZMP 20762, Pl. IV, 19; ZMP 20765, Pl. V, 25) a decoration is done as narrow parallel lines, incised into the wall of the vessels using a sharp object, while sherd ZMP 22489 (Pl. VI, 31) is decorated with a fingerprint. Base sherd ZMP 22491 (Pl.VI, 33) features a fingerprint and concentric grooves decoration. Vessel decoration executed by impressing, often in combination with other decorative techniques, is numbered among the primary stylistic characteristics found on the pottery of hillforts in Istria, and is also typical of the broader European Bronze Age context (Buršić-Matijašić 1997, 101-104; Mihovilić 2001, 43; Hellmuth Kramberger 2017a, 274-287). This decorative method is present in Istria from the latter part of the Early Bronze Age, becoming a distinct characteristic of the Middle Bronze Age, and enduring as a decorative form through to the end of the Bronze Age and into the first part of the Iron Age (Cardarelli 1983, 90-91, Pl. 17: 90a, 90b, 139; Pl. 20: 145; Pl. 21: 138, 141, 162; Mihovilić 2001, 45-46). Based on wall profile and thickness we see that the sherds decorated with broad and shallow grooves are from the bodies of larger vessels. Sherd ZMP 20762 (Pl. IV, 19), from a vessel with an everted rim and a decoration on the shoulder consisting of a pair of narrow parallel grooves, is analogous with a potsherd found in Trench III at the Monkodonja site (Hellmuth Kramberger 2017b, Pl. 114: 9) attributed to small S-profile Type IV bowls (Hellmuth Kramberger 2017a, 132, 136, Fig. 100), and is also comparable with potsherds from the Nesactium (Mihovilić 2001, 382, Pl. 84: 20, 21; 412, Pl. 114: 10) and Elerji (Lonza 1981, 129, Pl. 33, 9) sites. Cardarelli dated vessels of the same type, with or without handles, to the Middle Bronze Age (Cardarelli 1983, 90-91, Pl. 17: 90b). Sherd ZMP 20765 (Pl.V, 25), a section from the shoulder of a thin-walled vessel decorated with incised horizontal parallel lines above zigzag lines, is analogous to vessels found at the Monkodonja site in Trench V (Hellmuth Kramberger 2017b, 161, Pl. 67: 3), Trench III (Hellmuth Kramberger 2017b, Pl. 109: 2, 4; Pl. 119: 6), and Trench VI (Hellmuth Kramberger 2017b, Pl. 50: 2). At Monkodonja, this ornament type is typical of Type I bottles and Type IV jugs, and is also characteristic of north Italic Middle Bronze Age ware, meaning that it is possible that certain forms with this type of decoration came to the Istrian peninsula as north Italic imports (Hellmuth Kramberger 2017a, 278-280). Cardarelli attributes decorations similar

2017a, 132, 136, sl. 100), a može se usporediti i s ulomcima posuda iz Nezakcija (Mihovilić 2001, 382, Tab. 84: 20, 21; 412, Tab. 114: 10) i Ellerija (Lonza 1981, 129, Tav. 33, 9). Istovrstan tip posude, sa ili bez ručke, Cardarelli je kronološki smjestio u srednje brončano doba (Cardarelli 1983, 90-91, Tav. 17: 90b). Ulomak ramena posude tankih stijenki ZMP 20765 (T. V, 25), koji je dekoriran urezanim horizonalnim paralelnim linijama ispod kojih su postavljene cik-cak linije, analogan je ulomcima posuda iz Monkodonje koji su pronađeni u Sondi V (Hellmuth Kramberger 2017b, 161, Tab. 67: 3), u Sondi III (Hellmuth Kramberger 2017b, Tab. 109: 2, 4; Tab. 119: 6) i u Sondi VI (Hellmuth Kramberger 2017b, Tab. 50: 2). Takva je vrsta ornamenta u Monkodonji tipična na bocama tipa I i vrčevima tipa IV, ali je također karakteristična za posude srednjeg brončanog doba sjeverne Italije te je stoga moguće da su određeni oblici s takvom vrstom dekoracije dospjeli u Istru kao import upravo s tog područja (Hellmuth Kramberger 2017a, 278-280). Cardarelli slične ukrase koje se pojavljuju na ulomku ZMP 20765 (T. V, 25) uvrštava u kraj brončanog i početak željenog doba (Cardarelli 1983, 99, Tav. 21: 141, 101; Tav. 22: 142). Među ukrašenim fragmentima posebno je zanimljiv ulomak konkavnog prstenastog dna posude ZMP 22491 (T. VI, 33), izrađen od dobro pečene keramike crne boje i dekoriran okruglim otiskom prsta oko kojega su postavljene dvije koncentrične kanelure, a koji se može usporediti sa sličnim motivima koji se kao karakteristični ukrasni elementi javljaju na donjim dijelovima zdjelica iz Monkodonje (Hellmuth Kramberger 2017a, 284; Hellmuth Kramberger 2017b, Tab. 38: 9; Tab. 63: 3; Tab. 64: 2).

Iako je većina keramičkih ulomaka iz Vrsara imala dosta oštećenu i izlizanu površinu pa se nije moglo uvijek utvrditi jesu li stijenke namjerno obrađivane, na pojedinim je ulomcima bilo moguće prepoznati i taj aspekt, odnosno moglo se odrediti jesu li površine posuda bile tretirane. Na bolje sačuvanim ulomcima primijećene su dvije tehnike obrade: glačanje i barbotin.

Glačanje stijenke posuda povećava njihovu nepropusnost pa se ova tehnika koristila u brojnim prapovijesnim kulturama, od neolitika pa sve do kraja željeznog doba (Forenbaher/Rajić Šikanjić/Miracle 2006, 17; Hellmuth Kramberger 2017a, 40-41). Među ulomcima iz Vrsara identificirana su 54 fragmenta posuda čije su vanjske, a ponekad i unutrašnje stijenke namjerno uglačane[5]. Osim praktične funkcije, u mnogim je slučajevima takav oblik obrade površine zasigurno imao i ukrasnu ulogu, kao što se to može primijetiti na ulomku ZMP

[5] Valja naglasiti da su neki ulomci vjerojatno pripadali istoj posudi.

to those we see on sherd ZMP 20765 (Pl. V, 25) to the latter part of the Bronze Age and the first part of the Iron Age (Cardarelli 1983, 99, Pl. 21: 141, 101; Pl. 22: 142). Especially interesting among the sherds with decoration is potsherd ZMP 22491 (Pl. VI, 33), a section from the concave ring-footed base of a well fired black coloured vessel decorated with a round fingerprint at the centre of two concentric circular grooves, comparable with similar motifs that appear as characteristic decorative features on the lower parts of small bowls found at the Monkodonja site (Hellmuth Kramberger 2017a, 284; Hellmuth Kramberger 2017b, Pl. 38: 9; Pl. 63: 3; Pl. 64: 2).

Although most of the potsherds found in Vrsar exhibited significant surface damage and wear, in some cases precluding any confident determination as to any intentional surface treatment of the vessel walls, for some of the sherds we were able to make a determination, i.e., it was possible to determine if there had been surface treatment of the vessel. We observe two surface treatment techniques on the sherds that have survived in better condition: burnishing and barbotine.

Burnishing the walls of vessels improves their impermeability, and this technique was used by many prehistoric cultures, from the Neolithic through to the end of the Iron Age (Forenbaher, Rajić Šikanjić & Miracle 2006, 17; Hellmuth Kramberger 2017a, 40-41). Fifty-four of the sherds collected in Vrsar have been identified as exhibiting deliberate burnishing of the outer, and at times of the inner surface of the vessel wall.[5] Along with its practical function, this surface treatment in many cases also had a decorative value, as is evident on sherd ZMP 20771 (Pl. I, 1), where the outer face of the vessel wall has been polished to a high metallic lustre.

The barbotine technique, i.e., deliberately creating an uneven vessel surface, which was achieved by the application of clay slip to the surface of an already bone-dry vessel prior to firing, was in use by the Neolithic period. It appears as one of the characteristic decorative techniques on ware produced by the Starčevo culture (Dimitrijević 1979a, 243), remaining present in the Eneolithic Baden (Dimitrijević 1979b, 205) and Classical Vučedol cultures (Durman 1988, Dimitrijević 1979b, 292), and also appears among Early Bronze Age cultures of the Danube River basin such as the Vinkovci culture (Garašanin 1983a, 473), and the Moriško group (Garašanin 1983b, 479). At the Monkodonja Bronze Age hillfort site, this outer surface treatment technique appears on all vessel types, but is by far most frequent on pots and large pithoi

[5] Some of the sherds, it should be noted, are likely from the same vessel.

20771 (T. I, 1), na kojemu je vanjska stijenka polirana sve do visokog, tzv. metalnog sjaja.

Tehnika barbotina, odnosno namjerno ohrapavljena površina posude, što se dobiva nanošenjem tekuće glinene mase prije pečenja na već očvrsnulu površinu posude, korištena je već tijekom neolitičkoga perioda. Tako se primjerice javlja kao jedna od karakterističnih tehnika ukrašavanja posuda starčevačke kulture (Dimitrijević 1979a, 243), prisutna je dalje u eneolitičkim kulturama badenske (Dimitrijević 1979b, 205) i klasične vučedolske kulture (Durman 1988, Dimitrijević 1979b, 292), a pojavljuje se i u ranobrončanodobim kulturama Podunavlja, kao na primjer u vinkovačkoj (Garašanin 1983a, 473) i moriškoj grupi (Garašanin 1983b, 479). U brončanodobnoj gradini Monkodonja ova se tehnika obrade vanjske površine javlja na svim tipovima posuda, ali daleko je najučestalija na loncima i velikim pithosima (Hellmuth 2013, Hellmuth Kramberger 2017a, 42-43, 60). Barbotinizirano tijelo posude posebno je često na tzv. zvonolikim pithosima, tipu posude koji se datira u rano i srednje brončano doba i koji je pronađen na brojnim istarskim lokalitetima, a pojavljuje se vrlo često i u Njemačkoj, Austriji, Sloveniji, Mađarskoj te na području Alpa (Hellmuth Kramberger 2017a, 199-201, Sl. 201). Među prapovijesnim keramičkim nalazima iz Vrsara 6 je ulomaka, od kojih su dva pripadala istoj posudi, imalo površinu obrađenu u tehnici barbotin. Ulomci s barbotinom pripadaju stijenkama posuda većih lonaca ili pithosa. Valja naglasiti da je ova tehnika obrade vanjske, a ponekad i unutrašnje stijenke posuda bila važna jer je bolje čuvala namirnice koje su se u njoj pohranjivale. Nanošenje dodatnog sloja gline na vanjsku površinu posude garantiralo je bolju konzervaciju sadržaja (Hellmuth Kramberger 2017a, 43; Horejs 2010, 18), a ohrapljivanje vanjskih stijenki omogućavalo je lakše rukovanje.

ZAKLJUČAK

Uzvisina na kojoj se danas nalazi Vrsar svojom izvrsnom strateškom pozicijom i preglednošću nad okolnim prostorom te oblikom rastera srednjovjekovnih ulica naselja pokazuje sve tipične karakteristike naseobina gradinskog tipa. Pomanjkanje vidljivih tragova suhozidnih struktura i nedostatak pokretnih arheoloških ostataka, koji tada još nisu bili pronađeni, glavni su razlozi zbog kojih već 1903. godine Marchesetti nije uvrstio Vrsar na svoj popis istarskih kašteljera. Prve fragmente prapovijesnih posuda sakupio je tek 1963. godine Ante Šonje, ustanovivši da je vrsarska uzvisina bila naseljena već tijekom brončanog doba. U travnju

(Hellmuth 2013, Hellmuth Kramberger 2017a, 42-43, 60). A barbotine-decorated vessel body is especially frequent on bell-shaped pithoi, a vessel type that is dated to the Early and Middle Bronze Age and that has been found at many sites across the Istrian peninsula, also appearing very frequently in Germany, Austria, Slovenia, Hungary, and in the region of the Alps (Hellmuth Kramberger 2017a, 199-201, Fig. 201). Six of the prehistoric sherds recovered in Vrsar, of which two were from a single vessel, exhibited the barbotine technique surface treatment. Sherds with barbotine treatment are from the walls of larger pots and pithoi. It is worth noting that this treatment of the outer, and at times of the inner face of vessel walls was important in terms of the improved preservation of the foodstuffs thus stored. The application of this additional layer of clay on the outer surface ensured the better preservation of the contents (Hellmuth Kramberger 2017a, 43; Horejs 2010, 18), while the unevenness of the outer wall surface provided for more secure handling.

CONCLUSION

The elevation upon which Vrsar now stands, with its excellent strategic position and overview of the surrounding terrain, and with the medieval period layout of its streets, exhibits all of the typical characteristics of settlements of the hillfort type. The absence of visible traces of drywall features and the lack of archaeological artefacts, which had not at that time yet been found, were the primary reasons why Marchesetti did not in 1903 include Vrsar in his list of hillfort sites in Istria. The first recoveries of prehistoric potsherds were made in 1963 by Ante Šonje, who found that the Vrsar elevation had been inhabited by the Bronze Age. A further two small potsherds were found in April of 1970 at the foot of the Vrsar hill, which further corroborated the hypothesis that the elevation had been inhabited in the prehistoric period. A significant quantity of archaeological material, largely comprised of sherds of prehistoric pottery, was collected in the course of small-scale archaeological supervision work performed late in January of 2012 on cadastral plot no. 601/5 of the Vrsar cadastral municipality, i.e., on the south slope of the hill immediately adjacent the primary medieval period gate leading into the town. Based on the typological analysis of these sherds we conclude that a settlement of the hillfort type had emerged on the Vrsar elevation by the latter part of the Early Bronze Age. It is likely that this settlement saw the peak of its development in the Middle Bronze Age, as did most of the Bronze Age hillforts across the Istrian peninsula, and perhaps endured into the Late Bronze Age. It should

1970. u podnožju vrsarskog brežuljka pronađena su još dva manja keramička ulomka, što je dodatno potvrdilo tezu da je uzvisina bila naseljena već tijekom prapovijesti. Krajem siječnja 2012. godine na k. č. 601/5 k. o. Vrsar, odnosno na južnim padinama brežuljka uz sama glavna gradska vrata srednjovjekovnog naselja, prilikom manjeg arheološkog nadzora prikupljen je znatan arheološki materijal, a prevladavali su upravo ulomci prapovijesne keramike. Na temelju njihove tipološke analize možemo zaključiti da je već krajem ranog brončanog doba na vrsarskoj uzvisini nastalo naselje gradinskog tipa. Vjerojatno je vrhunac razvoja, kao uostalom i većina brončanodobnih istarskih gradina, doživjelo tijekom srednjeg brončanog doba te je možda još trajalo u periodu kasnog brončanog doba. Valja spomenuti da bi se bar jedan keramički ulomak koji je pronađen tijekom nadzora mogao datirati i nešto ranije, u kraj eneolitika/početak ranog brončanog doba ili prema srednjoeuropskoj kronologiji u razdoblje koje neposredno prethodi periodu Reinecke Br A1. Ulomak posude ZMP 20773 (T. I, 2) tipološki se može usporediti sa sličnim oblicima iz te faze, iako treba naglasiti da je pri interpretaciji ovog fragmenta nužno biti oprezan i imati na umu kontekst u kojemu je pronađen. Ne može se zanemariti činjenica da je ulomak nađen u poremećenom nestratificiranom sloju s prapovijesnim keramičkim materijalom koji se kronološki u potpunosti može smjestiti od kraja ranog do u kasno brončano doba, kao i konstatacija da je do danas ovo jedini fragment na temelju kojeg bi se moglo pretpostaviti da je vrsarska uzvisina bila naseljena već tijekom kasnog eneolitika/prve faze ranog brončanog doba. Problematike identifikacije i raširenosti određene kulturne pojave u Istri na temelju samo nekoliko ulomaka koji su pronađeni u nesigurnim kontekstima i bez jasnih stratigrafskih odnosa dotaknuo se Marijanović (Marijanović 1991, 221-222). Prije njega, već je Govedarica naglasio da su nalazi keramike ljubljanskog tipa na istarskom poluotoku vrlo sporadični (Govedarica 1989b, 408, Pril. 1). Po našem je sudu njihov zaključak sasvim ispravan, kao uostalom i drugih autora koji su se dotakli ove problematike (Težak-Gregl, 2009; Čuka/Komšo/Janković 2022, 16-17): da je pogrešno izjednačiti pojedinačne ulomke takve keramike koji su pronađeni na svega nekoliko istarskih lokaliteta s čitavom jednom kulturnom pojavom koja se razvila tijekom kasnog eneolitika/početka brončanog doba te ih smatrati dokazom raširenosti takve kulture u Istri[6]. Kada se pronađe mali broj keramičkih ulomaka

[6] Problematika datiranja prijelaza kasnog eneolitika u početak ranog brončanog doba u Istri vrlo je kompleksna i još u velikoj mjeri nerazriješena. Složenost te problematike nadilazi ovaj rad i zaslužuje zasigurno znatno više prostora od onoga što bismo joj mogli posvetiti ovom prilikom.

be noted that at least one potsherd recovered in the course of the archaeological supervision work may be of a somewhat earlier date, from the latter part of the Eneolithic or the first part of the Early Bronze Age or, following the central European chronology, dating to the time that immediately precedes Reinecke's Br A1 period. In terms of the typology potsherd ZMP 20773 (Pl. I, 2) is comparable with similar forms of this phase, although we should point out that any interpretation of this sherd requires caution and should take into account the context in which it was found. We cannot disregard the fact that the sherd was found in a disturbed and unstratified layer, together with prehistoric ceramic material that in its entirety is chronologically attributable to a broad period from the latter part of the Early through to the Late Bronze Age, and the notable fact that this is the only sherd found here to date that could support a hypothesis that the Vrsar elevation had been inhabited by the Late Eneolithic or the first phase of the Early Bronze Age. Marijanović (Marijanović 1991, 221-222) has previously addressed the question of the identification and distribution of a given culture phenomenon on the Istrian peninsula on the basis of a handful of sherds recovered in uncertain contexts lacking clear stratigraphy. Prior to that Govedarica had already pointed out that finds of Ljubljana type pottery on the Istrian peninsula were very sporadic (Govedarica 1989b, 408, Appendix 1). In our opinion they are entirely correct in their conclusion, as are the other authors that have touched upon this issue (Težak-Gregl, 2009; Čuka, Komšo & Janković 2022, 16-17), that to draw conclusions based on finds of isolated sherds of this kind at only a few sites in Istria, and to posit these finds as evidence pointing to a presence on the Istrian peninsula of a cultural phenomenon that developed in the Late Eneolithic/Early Bronze Age, is erroneous.[6] When a small number of potsherds, or a single potsherd as is the case with the Vrsar find, attributable to a particular culture is found within a well-defined context of another culture, it is likely explained by some nature of commercial contact or sporadic exchange of goods (Čović 1983, 111; Govedarica 1989b, 407), and is not to be considered as evidence of the presence of any significant cultural phenomenon. All the more so if we consider the fact, as has been noted, that this sherd is most likely from a type of bowl that appeared as a characteristic form of the second phase of the Cetina culture, i.e., during Reinecke's Br A1-A2 period, which

[6] The question of the dating of the transition from the Late Eneolithic to the Early Bronze Age in Istria is very complex and remains largely unresolved. The complexity of this question falls outside the scope of this paper and certainly deserves much more attention than could be afforded to it here.

jedne kulture ili čak samo jedan nalaz - kao što je to slučaj u Vrsaru - unutar dobro definiranog konteksta druge kulture, vjerojatno se to može objasniti nekakvim trgovačkim kontaktima ili sporadičnom razmjenom dobara (Čović 1983, 111; Govedarica 1989b, 407), a ne smatrati dokazom postojanja nekakve značajne kulturne pojave. Tim više ako uzmemo u obzir i činjenicu, kao što je već i napomenuto, da taj ulomak najvjerojatnije pripada vrsti zdjela koje se javljaju kao karakteristična forma tijekom drugog stupnja cetinske kulture, odnosno u periodu Reinecke Br A1-A2, što bi kronološki u potpunosti bilo koherentno s ostalom analiziranom keramičkom građom. Dakle, ako na temelju gotovo svih pronađenih prapovijesnih keramičkih ulomaka nedvojbeno možemo tvrditi da je na brežuljku na kojemu je kasnije osnovan srednjovjekovni Vrsar vjerojatno već krajem ranog brončanog doba izgrađeno utvrđeno gradinsko naselje, mogućnost nekakvog ranijeg oblika naseljavanja vrsarske uzvisine prije tog perioda treba za sada odbaciti ili ostaviti na razini pretpostavke.

KATALOG ODABRANIH ULOMAKA

1. Ulomak sive uglačane keramike, dio zdjele s ukošenim širokim ravnim rubom oboda ispod kojeg je s vanjske strane utisnuta vodoravna plitka kanelura. Širina 7 cm, visina 5,5 cm, debljina stijenke 1,3 cm. Inv. br. ZMP 20773 (T. I, 2).

2. Ulomak crne polirane keramike, dio zdjele s profiliranim i prema unutra zadebljanim obodom. S vanjske strane stijenke prisutni manji ostaci kalcifikacije. Širina 4,5 cm, visina 5,3 cm, debljina stijenke 1,4 cm. Inv. br ZMP 20771 (T. I, 1).

3. Ulomak svjetlosmeđe uglačane keramike, dio posude s izvijenim obodom i „X" ručkom koja se nalazi ispod samog ruba posude. Na spoju ručke i tijela posude utisnuta je plitka kanelura. Širina 5 cm, visina 4,6 cm, debljina 3,3 cm. Inv. br. ZMP 20767 (T. VI, 32).

4. Ulomak smeđe-crne uglačane keramike, dio okomite ručke trokutastog sedlastog presjeka koja se sužava od donjeg prema gornjem dijelu. Širina 3,1 cm, visina 5,2 cm, debljina 1,4 cm. Inv. br. ZMP 12855 (T. VI, 28).

5. Ulomak smeđe uglačane keramike, dio okomite ručke nepravilnog ovalnog presjeka koja se sužava od donjeg prema gornjem dijelu, na kojemu se nalazi fragment pločastog jezičastog završetka. Širina 3,7 cm, visina 5,5 cm, debljina 1,9 cm. Inv. br. ZMP 12860 (T. VI, 29).

would be, in terms of the chronology, entirely consistent with the remainder of the analysed ceramic material. If we can, thus, on the basis of almost all of the recovered prehistoric potsherds, confidently posit the likely presence of a fortified hillfort settlement by the latter part of the Early Bronze Age on the hill upon which medieval Vrsar would later be established, we should—as things stand—reject or consider only hypothetically the possibility of some earlier form of settlement of the Vrsar elevation.

CATALOGUE OF SELECTED POTSHERDS

1. Sherd of grey burnished pottery, part of a bowl with an everted rim having a broad flat-topped lip, a shallow horizontal groove on the exterior below the rim. W 7.0 cm, H 5.5 cm, wall thickness 1.3 cm. Inv. no. ZMP 20773 (Plate I, 2)

2. Sherd of black polished pottery, part of a bowl with moulded rim, thickened to the inside of the mouth. Small patches of calcification residue on the external surface. W 4.5 cm, H 5.3 cm, wall thickness 1.4 cm. Inv. no. ZMP 20771 (Plate I, 1)

3. Sherd of light brown burnished pottery, part of a vessel with an everted rim and X-shaped handle set just below the lip. Shallow groove impressed at the junction of the handle with the body. W 5.0 cm, H 4.6 cm, thickness 3.3 cm. Inv. no. ZMP 20767 (Plate VI, 32)

4. Sherd of brown to black burnished pottery, part of a vertical handle of triangular saddle-shaped cross-section that tapers from a broad lower part to a narrower top terminal. W 3.1 cm, H 5.2 cm, thickness 1.4 cm. Inv. no. ZMP 12855 (Plate VI, 28)

5. Sherd of brown burnished pottery, part of a vertical handle of irregular oval cross-section that tapers from a broad lower part to a narrower top terminal, with the partial remainder of a flat top tab terminal. W 3.7 cm, H 5.5 cm, thickness 1.9 cm. Inv. no. ZMP 12860 (Plate VI, 29)

6. Ulomak smeđe keramike, dio posude s polukružnom pločicom trokutaste ručke D presjeka. Širina 5 cm, visina 2,1 cm, debljina 4 cm. Inv. br. ZMP 12865 (T. VI, 30).

7. Ulomak sive uglačane keramike, dio okomite ručke, u gornjem dijelu ovalnog blago sedlastog presjeka, u donjem D presjeka. Širina 2,7 cm, visina 6,9 cm, debljina 1,6 cm. Inv. br. ZMP 20766 (T. V, 26).

8. Ulomak crveno-crne keramike, dio ručke nepravilnog ovalnog presjeka. Širina 2,3 cm, visina 4,3 cm, debljina 2,1 cm. Inv. br. ZMP 20741 (T. V, 27).

9. Ulomak crvene keramike, dio posude s jezičastom ručkom koja s donje strane na sredini ima utisnut otisak prsta. Širina 7,2 cm, visina 4 cm, debljina 3,4 cm. Inv. br. ZMP 22489 (T. VI, 31).

10. Ulomak smeđe uglačane keramike, dio posude ukrašene parom plitkih horizontalnih kanelura. Širina 4,3 cm, visina 6 cm, debljina stijenke 1,2 cm. Inv. br. ZMP 20763 (T. V, 23).

11. Ulomak narančaste uglačane keramike, dio posude ukrašene plitkom horizontalnom kanelurom. Širina 6 cm, visina 6,2 cm, debljina stijenke 1,2 cm. Inv. br. ZMP 20764 (T. V, 24).

12. Ulomak smeđe keramike, dio zaobljenog dijela posude ukrašen plitkom širokom horizontalnom kanelurom. Širina 9,5 cm, visina 7,9 cm, debljina stijenke 1,1 cm. Inv. br. ZMP 22490 (T. III, 18).

13. Ulomak crvene uglačane keramike, dio posude ukrašene plitkim koncentričnim kanelurama. Širina 7,5 cm, visina 6 cm, debljina stijenke 1,3 cm. Inv. br. ZMP 12799 (T. V, 22).

14. Ulomak crno-smeđe uglačane keramike, dio manje posude s izvijenim obodom koja je na ramenu ukrašena parom urezanih uskih paralelnih kanelura. Širina 10,2 cm, visina 11 cm, debljina stijenke 0,8 cm. Inv. br. ZMP 20762 (T. IV, 19).

15. Ulomak crvene keramike, dio ramena posude ukrašen trima urezanim horizontalnim paralelnim linijama ispod kojih su postavljene cik-cak linije. Širina 3,7 cm, visina 4 cm, debljina stijenke 0,6 cm. Inv. br. ZMP 20765 (T. V, 25).

16. Ulomak crne uglačane keramike, dio konkavnog prstenastog dna posude ukrašen okruglim otiskom oko kojega su postavljene dvije koncentrične kanelure. Uz vanjski rub profiliranog dna postavljena plitka kanelura. Širina 5,8 cm, visina 1,4 cm, debljina stijenke 0,8 cm. Inv. br. ZMP 22491 (T. VI, 33).

17. Ulomak crne polirane keramike, dio vrata posude s izvijenim obodom. Širina 6,6 cm, visina 3,5 cm, debljina stijenke 0,9 cm. Inv. br. ZMP 20772 (T. IV, 20).

6. Sherd of brown pottery, part of a vessel with a rounded triangular flat top handle of D cross-section. W 5.0 cm, H 2.1 cm, thickness 4.0 cm. Inv. no. ZMP 12865 (Plate VI, 30)

7. Sherd of grey burnished pottery, part of a vertical handle, oval to slightly saddle-shaped cross-section in the upper part of the handle and D cross-section at the lower end. W 2.7 cm, H 6.9 cm, thickness 1.6 cm. Inv. no. ZMP 20766 (Plate V, 26)

8. Sherd of red to black pottery, part of a handle of irregular oval cross-section. W 2.3 cm, H 4.3 cm, thickness 2.1 cm. Inv. no. ZMP 20741 (Plate V, 27)

9. Sherd of red pottery, part of a vessel with a tab handle with an impressed fingerprint at the centre of the lower side. W 7.2 cm, H 4 cm, thickness 3.4 cm. Inv. no. ZMP 22489 (Plate VI, 31)

10. Sherd of brown burnished pottery, part of a vessel decorated with a pair of shallow horizontal grooves. W 4.3 cm, H 6.0 cm, wall thickness 1.2 cm. Inv. no. ZMP 20763 (Plate V, 23)

11. Sherd of orange burnished pottery, part of a vessel decorated with a shallow horizontal groove. W 6.0 cm, H 6.2 cm, wall thickness 1.2 cm. Inv. no. ZMP 20764 (Plate V, 24)

12. Sherd of brown pottery, rounded part of a vessel decorated with a shallow broad horizontal groove. W 9.5 cm, H 7.9 cm, wall thickness 1.1 cm. Inv. no. ZMP 22490 (Plate III, 18)

13. Sherd of red burnished pottery, part of a vessel decorated with shallow concentric grooves. W 7.5 cm, H 6.0 cm, wall thickness 1.3 cm. Inv. no. ZMP 12799 (Plate V, 22)

14. Sherd of black to brown burnished pottery, part of a small vessel with an everted rim with a decoration on the shoulder consisting of a pair of incised narrow parallel grooves. W 10.2 cm, H 11.0 cm, wall thickness 0.8 cm. Inv. no. ZMP 20762 (Plate IV, 19)

15. Sherd of red pottery, part of the shoulder of a vessel decorated with three incised horizontal parallel lines above zigzag lines. W 3.7 cm, H 4.0 cm, wall thickness 0.6 cm. Inv. no. ZMP 20765 (Plate V, 25)

16. Sherd of black burnished pottery, part of the concave ring-footed base of a vessel decorated with a round impression at the centre of two concentric grooves. A shallow groove along the outside edge of the moulded base. W 5.8 cm, H 1.4 cm, wall thickness 0.8 cm. Inv. no. ZMP 22491 (Plate VI, 33)

17. Sherd of black polished pottery, part of the neck of a vessel with an everted rim. W 6.6 cm, H 3.5 cm, wall thickness 0.9 cm. Inv. no. ZMP 20772 (Plate IV, 20)

18. Ulomak crne uglačane keramike, dio vrata posude s izvijenim obodom. Širina 5,6 cm, visina 4,7 cm, debljina stijenke 0,7 cm. Inv. br. ZMP 22492 (T. I, 6).

19. Ulomak sivo-crne uglačane keramike, dio posude zaobljenog tijela s jasno odvojenim visokim suženim vratom i izvijenim obodom. Širina 8,3 cm, visina 7 cm, debljina stijenke 0,8 cm. Inv. br. ZMP 22493 (T. IV, 21).

20. Ulomak crno-smeđe keramike, dio vrata posude s izvijenim obodom. Širina 4,4 cm, visina 3 cm, debljina stijenke 1 cm. Inv. br. ZMP 22494 (T. II, 7).

21. Ulomak smeđe keramike, dio vrata posude s izvijenim i zadebljanim obodom. Širina 4,1 cm, visina 2,9 cm, debljina stijenke 1 cm. Inv. br. ZMP 22495 (T. III, 13).

22. Ulomak crvene keramike, dio vrata posude s izvijenim obodom. Širina 4,3 cm, visina 4 cm, debljina stijenke 1,3 cm. Inv. br. ZMP 22496 (T. III, 14).

23. Ulomak smeđe keramike, dio vrata posude s izvijenim obodom. Širina 5 cm, visina 5,1 cm, debljina stijenke 0,7 cm. Inv. br. ZMP 22497 (T. I, 3).

24. Ulomak crvene keramike, dio oboda posude s ravnim rubom. Širina 4,2 cm, visina 3,5 cm, debljina stijenke 1,8 cm. Inv. br. ZMP 22498 (T. III, 15).

25. Ulomak smeđe keramike, dio oboda posude s ravnim rubom. Širina 4,5 cm, visina 3,2 cm, debljina stijenke 1,6 cm. Inv. br. ZMP 22499 (T. III, 16).

26. Ulomak sivo-crne keramike, dio oboda posude s ravnim rubom. Širina 4,5 cm, visina 4,1 cm, debljina stijenke 1,5 cm. Inv. br. ZMP 22500 (T. III, 17).

27. Ulomak smeđe uglačane keramike, dio oboda posude s ravnim rubom. Širina 3,2 cm, visina 4,1 cm, debljina stijenke 0,9 cm. Inv. br. ZMP 22666 (T. I, 4).

28. Ulomak crno-smeđe uglačane keramike, dio izvijenog oboda posude. Širina 3,3 cm, visina 2,6 cm, debljina stijenke 1 cm. Inv. br. ZMP 22667 (T. I, 5).

29. Ulomak crno-smeđe uglačane keramike, dio izvijenog oboda posude. Širina 4 cm, visina 2,5 cm, debljina 1,1 cm. Inv. br. ZMP 22668 (T. II, 8).

30. Ulomak smeđe keramike, dio posude s profiliranim, prema unutra zadebljanim obodom i ojačanim rubom. Širina 6,1 cm, visina 2,8 cm, debljina 1 cm. Inv. br. ZMP 22669 (T. II, 9).

31. Ulomak smeđe uglačane keramike, dio posude s izvijenim, prema unutra zakošenim obodom. Širina 3,5 cm, visina 2,5 cm, debljina stijenke 0,7 cm. Inv. br. ZMP 22670 (T. II, 10).

18. Sherd of black burnished pottery, part of the neck of a vessel with an everted rim. W 5.6 cm, H 4.7 cm, wall thickness 0.7 cm. Inv. no. ZMP 22492 (Plate I, 6)

19. Sherd of grey to black burnished pottery, part of a vessel with rounded body with an abrupt transition from the high narrow neck to an everted rim. W 8.3 cm, H 7.0 cm, wall thickness 0.8 cm. Inv. no. ZMP 22493 (Plate IV, 21)

20. Sherd of black to brown pottery, part of the neck of a vessel with an everted rim. W 4.4 cm, H 3.0 cm, wall thickness 1.0 cm. Inv. no. ZMP 22494 (Plate II, 7)

21. Sherd of brown pottery, part of the neck of a vessel with an everted and thickened rim. W 4.1 cm, H 2.9 cm, wall thickness 1.0 cm. Inv. no. ZMP 22495 (Plate III, 13)

22. Sherd of red pottery, part of the neck of a vessel with an everted rim. W 4.3 cm, H 4.0 cm, wall thickness 1.3 cm. Inv. no. ZMP 22496 (Plate III, 14)

23. Sherd of brown pottery, part of the neck of a vessel with an everted rim. W 5.0 cm, H 5.1 cm, wall thickness 0.7 cm. Inv. no. ZMP 22497 (Plate I, 3)

24. Sherd of red pottery, part of a straight rim. W 4.2 cm, H 3.5 cm, wall thickness 1.8 cm. Inv. no. ZMP 22498 (Plate III, 15)

25. Sherd of brown pottery, part of a straight rim. W 4.5 cm, H 3.2 cm, wall thickness 1.6 cm. Inv. no. ZMP 22499 (Plate III, 16)

26. Sherd of grey to black pottery, part of a straight rim. W 4.5 cm, H 4.1 cm, wall thickness 1.5 cm. Inv. no. ZMP 22500 (Plate III, 17)

27. Sherd of brown burnished pottery, part of a straight rim. W 3.2 cm, H 4.1 cm, wall thickness 0.9 cm. Inv. no. ZMP 22666 (Plate I, 4)

28. Sherd of black to brown burnished pottery, part of an everted rim. W 3.3 cm, H 2.6 cm, wall thickness 1.0 cm. Inv. no. ZMP 22667 (Plate I, 5)

29. Sherd of black to brown burnished pottery, part of an everted rim. W 4.0 cm, H 2.5 cm, thickness 1.1 cm. Inv. no. ZMP 22668 (Plate II, 8)

30. Sherd of brown pottery, part of a vessel with a moulded rim, thickened towards the interior and toward the exterior at the lip. W 6.1 cm, H 2.8 cm, thickness 1.0 cm. Inv. no. ZMP 22669 (Plate II, 9)

31. Sherd of brown burnished pottery, part of a vessel with an everted rim having a bevelled interior side. W 3.5 cm, H 2.5 cm, wall thickness 0.7 cm. Inv. no. ZMP 22670 (Plate II, 10)

32. Ulomak crno-smeđe uglačane keramike, dio izvijenog oboda posude s ravnim rubom. Širina 4,2 cm, visina 4 cm, debljina stijenke 0,6 cm. Inv. br. ZMP 22671 (T. II, 11).

33. Ulomak smeđe uglačane keramike, dio oboda posude sa širokim, prema unutra zakošenim obodom. Širina 5,1 cm, visina 2,5 cm, debljina 1,9 cm. Inv. br. ZMP 22672 (T. II, 12).

34. Ulomak smeđe keramike, dio ravnog dna posude s blago profiliranom petom i prijelaz u tijelo. Širina 5,5 cm, visina 1,6 cm, debljina stijenke 1,2 cm. Inv. br. ZMP 22673 (T. VII, 34).

35. Ulomak crveno-smeđe keramike, dio ravnog dna posude s profiliranom petom i prijelaz u tijelo. Širina 7,1 cm, visina 1,6 cm, debljina stijenke 1,3 cm. Inv. br. ZMP 22674 (T. VII, 35).

36. Ulomak smeđe keramike, dio ravnog dna posude s profiliranom petom i prijelaz u tijelo. Širina 6,3 cm, visina 2,7 cm, debljina stijenke 1,1 cm. Inv. br. ZMP 22675 (T. VII, 36).

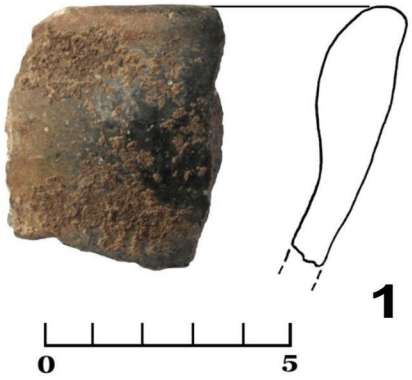
32. Sherd of black to brown burnished pottery, part of an everted rim with a flat top. W 4.2 cm, H 4.0 cm, wall thickness 0.6 cm. Inv. no. ZMP 22671 (Plate II, 11)

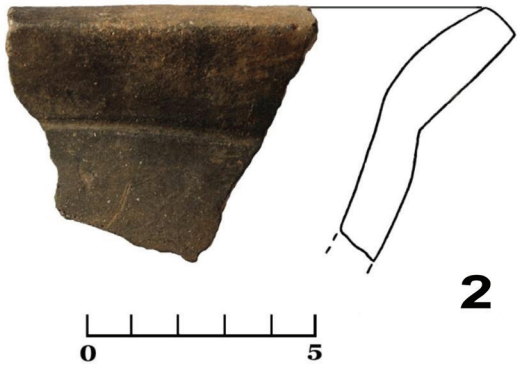
33. Sherd of brown burnished pottery, part of a thickened rim with a broad bevel toward the interior. W 5.1 cm, H 2.5 cm, thickness 1.9 cm. Inv. no. ZMP 22672 (Plate II, 12)

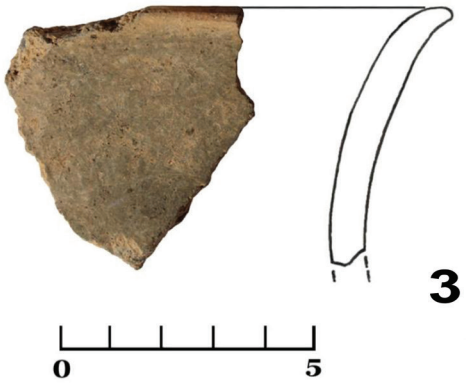
34. Sherd of brown pottery, part of the flat base of a vessel with a slight splay at the transition to the body. W 5.5 cm, H 1.6 cm, wall thickness 1.2 cm. Inv. no. ZMP 22673 (Plate VII, 34)

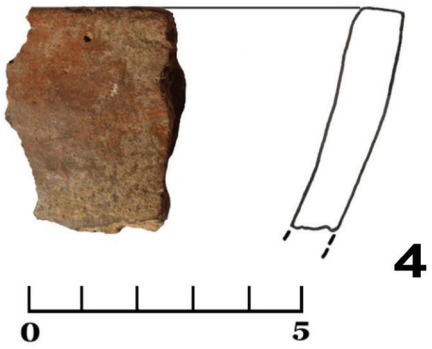
35. Sherd of red to brown pottery, part of the flat base of a vessel splayed at the transition to the body. W 7.1 cm, H 1.6 cm, wall thickness 1.3 cm. Inv. no. ZMP 22674 (Plate VII, 35)

36. Sherd of brown pottery, part of the flat base of a vessel splayed at the transition to the body. W 6.3 cm, H 2.7 cm, wall thickness 1.1 cm. Inv. no. ZMP 22675 (Plate VII, 36)

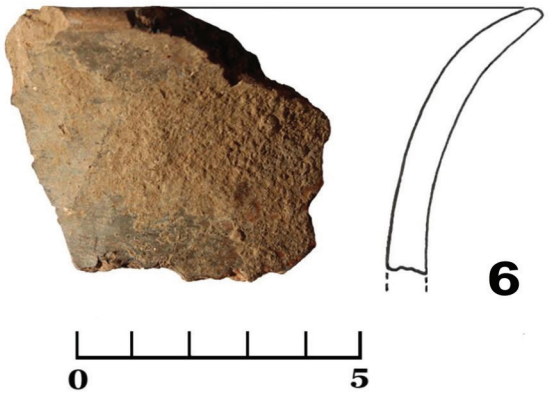

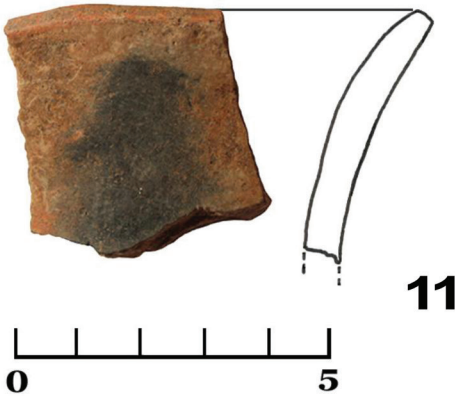
T. I

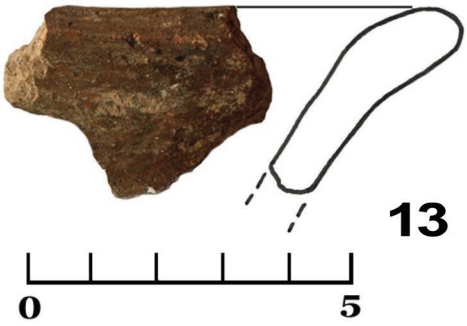

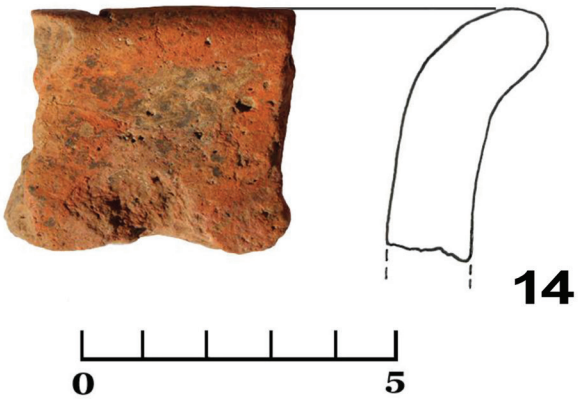

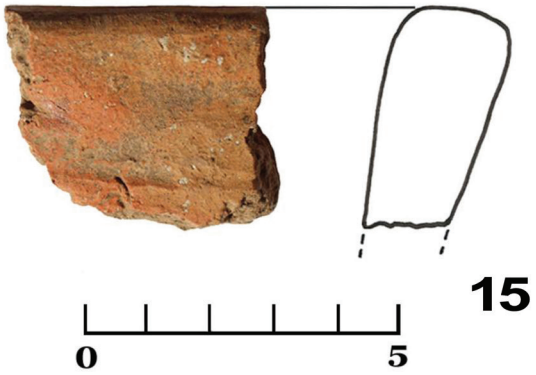

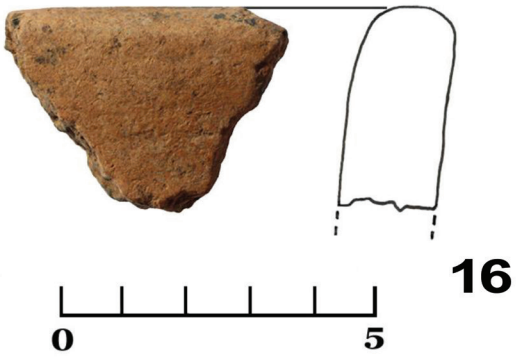

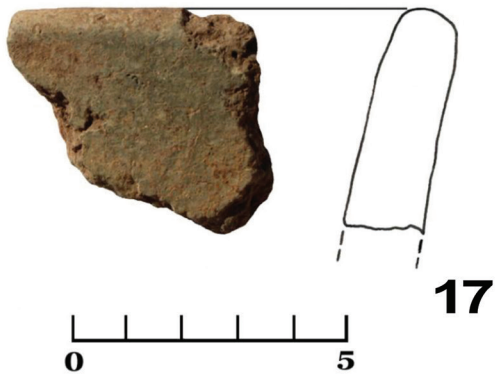
T. II

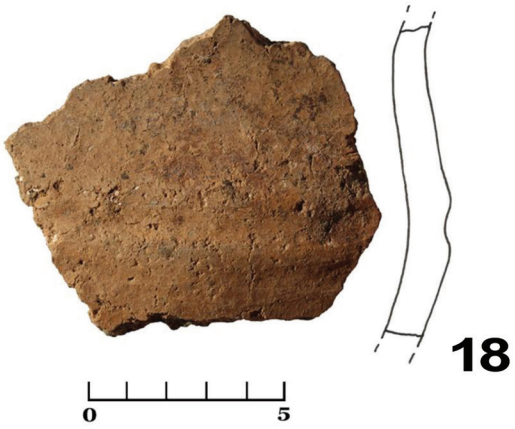

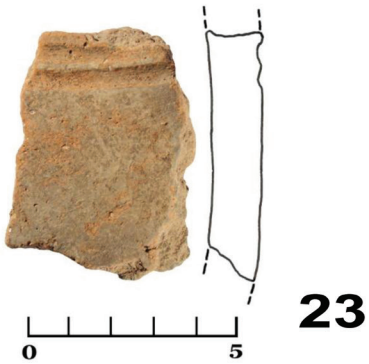

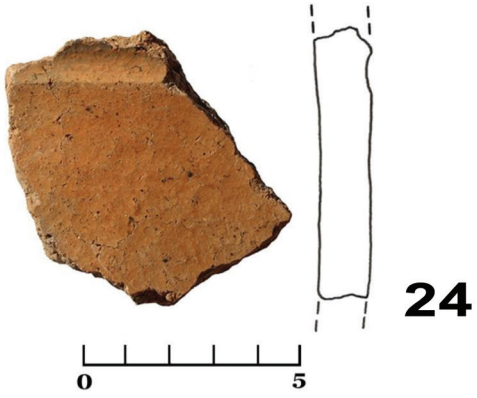
T. III

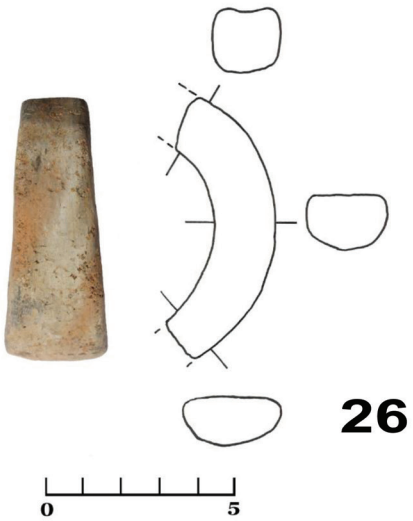
T. IV

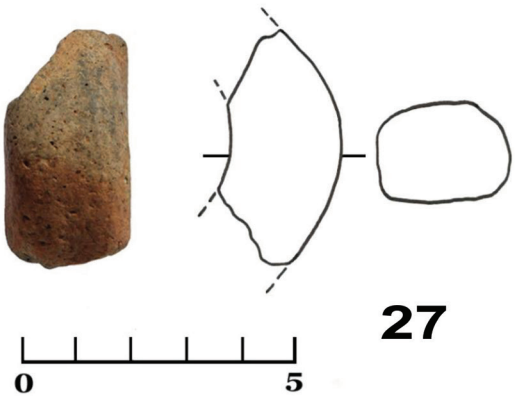

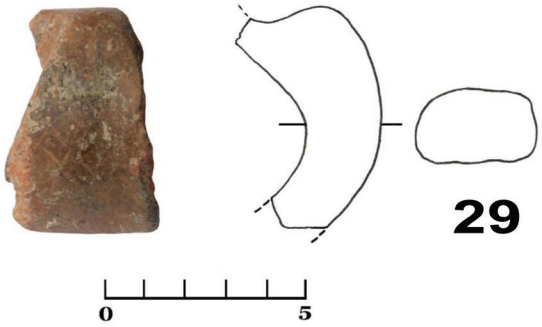

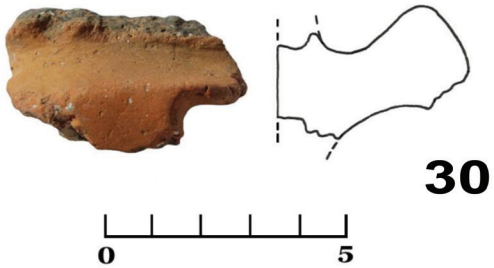

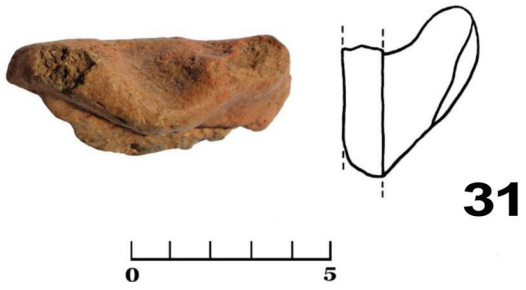

T. V

T. VI

T. VII

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

ARENA, A., CARDARELLI, A., TUNZI, A. M. 2018. L'area dei castellieri del *Caput Adriae* e l'ambito adriatico nel Bronzo Medio e Recente, Preistoria e Protostoria del Caput Adriae, *Studi di Preistoria e Protostoria* 5, 301-308.

BAĆIĆ, B. 1960. Tumuli iz brončanog doba na Maklavunu i Žamnjaku u južnoj Istri, *Jadranski zbornik* IV, 197-203.

BAĆIĆ, B. 1971. *Arheološka karta Jugoslavije. Prahistorija: 350 kartica s obrađenim lokalitetima od paleolitika do željeznog doba u Istri*, Kabinet za prahistorijsku arheologiju JAZU, Zagreb.

BAĆIĆ, B. 1978. Trogrla pećina. Rezultati istraživanja 1974. godine, *Jadranski zbornik* X (1976-1978), 163-175.

BALDINI, M. 1999. *Izvještaj o terenskom nadzoru u Vrsaru, srpanj 1999.*, Arhiva Zavičajnog muzeja Poreštine, Poreč.

BALDINI, M. 1999. *Nalazi zaštitnih arheoloških istraživanja i novi podaci o izvornom izgledu kaštela u Vrsaru*, Arhiva Zavičajnog muzeja Poreštine, Poreč.

BORGNA, E., CASSOLA GUIDA, P., MIHOVILIĆ, K., TASCA, G., TERŽAN, B. 2018. Il *Caput Adriae* tra Bronzo Antico e Bronzo Recente, Preistoria e Protostoria del Caput Adriae, *Studi di Preistoria e Protostoria* 5, 75-96.

BORGNA, E., CORAZZA, S., FONTANA, A., FOZZATI, L. 2018. Prima di Aquileia: l'insediamento di Canale Anfora, Preistoria e Protostoria del Caput Adriae, *Studi di Preistoria e Protostoria* 5, 193-208.

BRATINA, P. 2014. *Log pri Vipavi, Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem*, Katalogi in Monografije 40, Ljubljana.

BRATINA, P. 2018. Bronze and Iron Age settlements in the Kras and the Vipava Valley - Slovenia, Preistoria e Protostoria del Caput Adriae, *Studi di Preistoria e Protostoria* 5, 173-180.

BUDICIN, M. 1998. *Aspetti storico - urbani nell'Istria veneta*, Collana degli Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno 16, Rovinj.

BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K. 1997. Ceramica del castelliere di Monte Orcino in Istria, *Histria archaeologica* 28, 108-134.

BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K. 1998. *Gradina Monkodonja*, Monografije i katalozi AMI-ja 9, Pula.

BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K. 2007. *Gradine Istre. Povijest prije povijesti*, Povijest Istre, knjiga VI, Pula.

BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K. 2010. Bale i keramički materijali iz palače Soardo-Bembo (Istraživanje 2000. - 2003.), *Opuscula archaeologica* 34, 7-36.

BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K., MATIJAŠIĆ, R. 2016. Projekt RAT-ROPH i arheološko istraživanje u Vrsaru 2014. i 2015. god., *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 48, 17-26.

BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K. (ur.) 2020. *Monte Ricco kraj Vrsara*, Cirla monografije, sv. 1, Pula.

CARDARELLI, A. 1982. Castelleri nel Carso e nell'Istria: cronologia degli insediamenti fra media età del bronzo e prima età del ferro, *Preistoria del Caput Adriae*, Trieste, 87-104.

CAZZELLA, A., RECCHIA, G. 2018. Coppa Nevigata e i suoi rapporti con la *facies* dei Castellieri, Preistoria e Protostoria del Caput Adriae, *Studi di Preistoria e Protostoria* 5, 289-300.

ČELHAR, M., PARICA, M., ILKIĆ, M., VUJEVIĆ, D. 2017. A Bronze Age underwater site near the islet of Ričul in northern Dalmatia (Croatia), *Skyllis* 17 (1), 17-34.

ČOVIĆ, B. 1983. Regionalne grupe ranog brončanog doba - Istra, *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV, Bronzano doba*, Sarajevo, 114-132.

ČUKA, M. 2009. Tipološka obrada odabranih ulomaka prapovijesne keramike iz Pećine ispod sela Srbani, *Histria archaeologica* 40, 13-44.

ČUKA, M. 2014. Prapovijesna keramika iz pećine Garbinovice kod Poreča: probno arheološko istraživanje iz 2013. godine, *Histria archaeologica* 45, 5-61.

ČUKA, M., KOMŠO, D., JANKOVIĆ, I. 2022. Ljubićeva pećina, preliminarna analiza keramičkih nalaza iz istraživanja 2021. godine, *Histria archaeologica* 52, 5-28.

DIMITRIJEVIĆ, S. 1979a. Neolit u centralnom i zapadnom dijelu sjeverne Jugoslavije - Sjeverna zona, *Praistorija jugoslavenskih zemalja II, Neolit*, Sarajevo, 229-360.

DIMITRIJEVIĆ, S. 1979b. Badenska kultura, *Praistorija jugoslavenskih zemalja III, Eneolit*, Sarajevo, 183-234.

DURMAN, A. 1988. *Vučedol - treće tisućljeće p.n.e.*, Zagreb.

FORENBACHER, S., VRANJICAN, P. 1985. Vaganačka pećina, *Opuscula Archaeologica* 10, 1-21.

FORENBACHER, S., RAJIĆ ŠIKANJIĆ P., MIRACLE, P. T. 2006. Lončarija iz Vele peći kod Vranje (Istra), *Histria archaeologica* 37, 5-46.

FORENBACHER, S. 2018. Ljubljana i Cetina: lončarski stilovi 3. tisućljeća prije Krista na prostoru istočnog Jadrana, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 35, 113-157.

FOSCAN, L. 2003. *Porte e mura delle città, terre e castella della carsia e dell'Istria*, Collana degli Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno 22, Rovinj-Trst.

GARAŠANIN, M. 1983a. Vinkovačka grupa, *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV, Bronzano doba*, Sarajevo, 471-475.

GARAŠANIN, M. 1983b. Moriška (Morinska) grupa, *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV, Bronzano doba*, Sarajevo, 476-483.

GEROMETTA, K., MATIJAŠIĆ, R. 2017. Upotreba laserskog skeniranja iz zraka u istraživanju arheološkog krajolika Općine Vrsar, *Obavijesti HAD-a* 49, 17-23.

GILLI, E., MONTAGNARI KOKELJ, E. 1993. La Grotta dei Ciclami nel Carso Triestino (materiali degli scavi 1959 -1961). *Atti della Società per la Preistoria e Protostoria della Regione Friuli-Venezia Giulia* VII, 65-162.

GILLI, E., MONTAGNARI KOKELJ, E. 1996. La Grotta degli Zingari nel Carso Triestino (materiali degli scavi 1961 -1965). *Atti della Società per la Preistoria e Protostoria della Regione Friuli-Venezia Giulia* IX, 63-126.

GOVEDARICA, B. 1989a. *Rano brončano doba na području istočnog Jadrana*, Djela 67. Centar za balkanološka ispitivanja 7, Sarajevo.

GOVEDARICA, B. 1989b. O kulturnom i hronološkom položaju nalaza ljubljanske kulture na jadranskom području, *Arheološki vestnik* 40, 401-412.

HELLMUTH, A. 2013. Čuvari hrane i pića. O antropomorfnim ukrasima na posudama iz ranog i srednjeg brončanog doba s gradine Monkodonje u Istri, *Histria archaeologica* 43 (2012), 19-46.

HELLMUTH KRAMBERGER, A. 2017a. *Monkodonja. Istraživanje protourbanog naselja brončanog doba Istre,* Monografije i katalozi AMI-ja 28/1, Pula.

HELLMUTH KRAMBERGER, A. 2017b. Monkodonja. *Istraživanje protourbanog naselja brončanog doba Istre*, Monografije i katalozi AMI-ja 28/2, Pula.

HOREJS, B. 2010. Possibilities and Limitations in Analysing Ceramic Wares, Analysing Pottery. Processing, Classification, Publication, *Studia archaeologica et medievalia* X, 15-27.

HULINA, M., FORENBAHER, S., MIRACLE, P. T. 2011. Prapovijesna keramika iz unutrašnjeg dijela Pupićine peći (iskopavanje 2001.), *Histria archaeologica* 42, 137-185.

KOMŠO, D. 2008. *Pećina Laganiši - mjesto života i smrti*, Katalozi Arheološkog muzeja Istre 73, Pula.

KOS, V. 2007. Gradina Kunci: prilozi poznavanju gradinskih naselja Istre, *Histria archaeologica* 36 (2005), 47-60.

LONZA, B. 1973-74. Relazione sugli scavi nella Grotta Cotariova, *Atti della Società per la Preistoria e Protostoria della Regione Friuli-Venezia Giulia* 2, 47-68.

LONZA, B. 1977. *Appunti sui castellieri dell'Istria e della provincia di Trieste*, Quaderni della Società per la Preistoria e Protostoria della Regione Friuli-Venezia Giulia 2, Trieste.

LONZA, B. 1981. *La ceramica del castelliere degli Elleri*, Quaderni della Società per la Preistoria e Protostoria della Regione Friuli-Venezia Giulia 4, Trieste.

MARCHESETTI, C. 1903. *I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia*, Trieste.

MARIJANOVIĆ, B. 1991. Ljubljanska kultura na istočnoj jadranskoj obali, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 84, 215-245.

MAROVIĆ, I., ČOVIĆ, B. 1983. Cetinska kultura, *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV, Bronzano doba*, Sarajevo, 191-231.

MAROVIĆ, I. 1991. Istraživanje kamenih gomila cetinske kulture u srednjoj Dalmaciji, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 84, 5-214.

MATIJAŠIĆ, R. 2022. Projekt „Arheološki krajolik u održivom razvoju kulturnog turizma Općine Vrsar (ArchaeoCulTour)" (2018.-2021.), *Obavijesti HAD-a* 54, 16-26.

MIHOVILIĆ, K. 1995.a Prapovijesni lokaliteti obalne Istre, *Histria Antiqua* 1, 58-64.

MIHOVILIĆ, K. 1995.b Školjić (Funtana) i tragovi prapovijesnih obalnih i otočnih lokaliteta Istre, *Histria archaeologica* 26 (1997), 28-57.

MIHOVILIĆ, K. 1998. Kašteljir, K*anfanar i Kanfanarština*, 19-33.

MIHOVILIĆ, K. 2001. *Nesactium, Prapovijesni nalazi 1900. - 1953.*, Monografije i katalozi AMI-ja 11, Pula.

MILOTIĆ, I. (ur.) 2013. *Vrsar poviješću i zbiljom*, Vrsar.

MUNDA, D. 2009. *Gradine prije grada*, Mala biblioteka Zavičajnog muzeja Poreštine, knjiga 16, Poreč.

MUNDA, D. 2019. *Izvještaj o arheološkom nadzoru prilikom građevinskih radova za postavljanje podzemnih spremnika na lokaciji k. č. 489, 814 i 839. k. o. Vrsar u Vrsaru, srpanj 2019.*, Arhiva Zavičajnog muzeja Poreštine, Poreč.

PERCAN, T. 2017. *Sv. Križ - gradina kroz vrijeme*, katalog izložbe, Grožnjan.

PETER, P. D., PARICA, M. 2021. Podvodno nalazište Sveti Juraj - Lisac i proizvodnja soli krajem brončanog doba, *Archeologia adriatica* 15, 133-176.

PETRONIO, P. 1968. *Memorie sacre e profane dell'Istria*, Trieste.

TEŽAK-GREGL, T. 2009. Problem eneolitika u Istri, *Histria antiqua* 18, 179-186.

UREM, D. 2012. *Limska gradina - keramika s područja nekropole*, Monografije i katalozi AMI-ja 21, Pula.

SADRIĆ, T. 2013. Scoperta di tumuli dell'età del bronzo nei dintorni di Geroldia (Gradina presso Orsera), *Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno*, 43, 9-23.

STACUL, G. 1972. Il Castelliere C. Marchesetti presso Slivia, nel Carso triestino (Scavo 1970), *Rivista di scienze preistoriche* XVII/1, 145-162.

STACUL, G. 1983, L'Eneolitico, *Preistoria del Caput Adriae*, 55-59.

ŠONJE, A. 1966. Prethistorijski nalazi poslije Drugog svjetskog rata na Poreštini, *Jadranski zbornik* VI, 295-330.